

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA VISOKE POSLOVNE ŠOLE
**FINANČNA PISMENOST IN PSIHOLOGIJA INVESTIRANJA KOT
TVEGANJE PRI VLAGANJU V VIRTUALNE VALUTE V
SLOVENIJI**

Ljubljana, junij 2022

ANJA VESNA HRIBERNIK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Anja Vesna Hribernik, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Finančna pismenost in psihologija investiranja kot tveganje pri vlaganju v virtualne valute, pripravljena v sodelovanju s svetovalcem red. prof. dr. Mojmirjem Mrakom

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 16. 06. 2022

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 RAZUMEVANJE VIRTUALNIH VALUT	2
1.1 Kriptovalute in njihovo delovanje	2
1.1.1 Definicija virtualnih valut.....	2
1.1.2 Tehnologija veriženja podatkovnih blokov	3
1.2 Nastanke in lastnosti virtualnih valut	4
1.3 Vrste in primeri kriptovalut	4
1.3.1 Kriptovaluta bitcoin.....	5
1.3.2 Altcoin	6
1.3.2.1 Kriptovaluta ether.....	6
1.3.2.2 Kriptovaluta XRP.....	6
2 FINANČNA PISMENOST	7
2.1 Kvantitativno proučevanje finančna pismenosti	7
2.2 Zavedanje pomena in koristi finančne pismenosti	8
2.3 Izobraževalne ustanove in vpliv bank na dvig finančne pismenosti	8
3 PSIHOLOŠKI POGLED NA PROCES INVESTIRANJA	9
3.1 Vedenjske finance	9
3.2 Vplivi na investitorjevo dejanje	10
4 ANALIZA IN INTERPRETACIJA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	10
4.1 Demografske lastnosti anketirancev	11
4.2 Osnovno znanje s področja financ	12
4.2.1 Prihodki za primer »negotovih okoliščin«.....	12
4.2.2 Izobraževanje o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov.	12
4.2.3 Poučevanje in ozaveščanje o finančni pismenosti.....	13
4.2.4 Seznanjenost z virtualnimi valutami	13
4.2.5 Vir pridobivanja informacij o virtualnih valutah.....	14
4.2.6 Branje finančnih grafikonov virtualnih valut	14
4.2.7 Branje finančnih poročil podjetij.....	15
4.2.8 Poznavanje termina <i>rudarjenje</i> s področja virtualnih valut.....	15
4.3 Vpliv psihologije investiranja pri vlaganju v virtualne valute	16

4.3.1	Investiranje kapitala v različne naložbene razrede.....	16
4.3.2	Vlaganje v virtualne valute	17
4.3.3	Zapostavljanje osnovnih življenjskih potreb.....	18
4.3.4	Razpolaganje z preostankom denarnih sredstev.....	18
4.3.5	Odlašanje z novimi investicijskimi možnostmi	19
4.3.6	Odnos v primeru padca vrednosti portfelja	19
4.3.7	Motivator investiranja	20
4.3.8	Način odločanja.....	21
SKLEP.....		21
LITERATURA IN VIRI.....		23
PRILOGE		28

KAZALO TABEL

Tabela 1: Investiranje specifične vsote denarja.....	17
Tabela 2: Kriptovalute in njihove vrednosti na dan 21. marec 2022.	3

KAZALO SLIK

Slika 1: Delovanje tehnologije blockchain.....	1
Slika 2: Dejavniki finančne pismenosti.....	2
Slika 3: Prihodki za primer negotovih okoliščin.....	4
Slika 4: Izobraževanje o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov	4
Slika 5: Mnenje o poučevanju in ozaveščanju ljudi glede finančne pismenosti v času izobraževalnega procesa.....	4
Slika 6: Poznavanje izrazov za kriptovalute	5
Slika 7: Spremljanje informacij o virtualnih valutah	5
Slika 8: Branje finančnih grafikonov o virtualnih valutah.....	5
Slika 9: Branje finančnih poročil podjetij	6
Slika 10: Razumevanje pomena besede rudarjenje	6
Slika 11: Vlaganje v virtualne valute	6
Slika 12: Zapostavljanje osnovnih življenjskih potreb zaradi trgovanja z virtualnimi valutami	7
Slika 13: Razpolaganje s preostankom denarnih sredstev	7
Slika 14: Občutek izgube investicijskih možnosti	7
Slika 15: Odziv v primeru padca portfelja virtualnih valut.....	8
Slika 16: Glavni motivator investiranja v virtualne valute	8

Slika 17: Razlog za vlaganje v kriptovalute	8

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Delovanje tehnologije blockchain	1
Priloga 2: Dejavniki finančne pismenosti.....	2
Priloga 3: Kriptovalute in njihove vrednosti	3
Priloga 4: Slikovni prikazi anketnega vprašalnika	4
Priloga 5: Komentarji k analizi in interpretaciji anketnega vprašalnika	9
Priloga 6: Anketni vprašalnik o finančni pismenosti in psihologiji investiranja kot tveganje pri vlaganju v virtualne valute v Sloveniji.....	12

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

1KA – 1KA spletne ankete

BS – Banka Slovenije

BTH – kriptovaluta bitcoin

DeFi – (angl. Decentralized finance); decentralizirane finance

DLT – (angl. Distributed ledger technology); tehnologija razpršene evidence

ECB – (angl. European Central Bank); Evropska centralna banka

ERC20 – (angl. Ethereum Request for Comments 20); skriptni standard v verigi blokov omrežja Ethereum

ETH – kriptovaluta ethereum

EUR – evro

G20 – (angl. Group of Twenty); Skupina dvajsetih

H – hipoteza

ICO – (angl. Initial coin offering); začetna ponudba žetonov

INFE - (angl. International Network on Financial Education); Mednarodne mreže finančnega izobraževanja

NFT – (angl. Non-fungible token); nezamenljiv žeton

NPFI – Nacionalni program za finančno izobraževanje

odg. – odgovor

OECD – Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj

P2P – (angl. Peer-to-peer); enak z enakim

SZZ – Slovensko zavarovalno združenje

SWIFT – (angl. Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication); Združenje za svetovno medbančno finančno telekomunikacijo

USD – dolar

ZBS – Združenje bank Slovenije

XRP – kriptovaluta Ripple

% – odstotek

UVOD

»Denar ne more pri miru ležati, hoče podirati, graditi ali se vojskovati.«

danski pregovor

Neustaljena monetarna politika in pogosti šoki v gospodarstvu so povzročili, da posamezniki ne zaupajo več naključjem. Naključij ni. Veliko nezaupanje v delovanje bank je bil glavni vzrok krize leta 2008. To je vplivalo na dejstvo, da so predvsem mali investitorji svoje večinske prihranke vložili v druge finančne instrumente. Leta 2009 so mnogi posamezniki zaradi odkritja bitcoina začeli vlagati denar v kriptovalute, kar je aktualno še danes. Vlagatelji pričakujejo, da se jim bo vložen trud povrnil, kljub temu da je tveganje veliko. Znano je, da na ljudi pri odločanju v zvezi z vlaganjem denarja bolj vpliva občutek morebitnega uspeha kot neuspeha. Posledica tega je, da se ob neuspehu na spremembo odzovejo čustveno neustrezno. Na njihovo psihično stanje ob tem vpliva tudi okolje, ki z neodobravanjem spremlja finančne rezultate. Da bi to preprečili, bi morali energijo vlagati v znanje in pozitivne rezultate.

Namen zaključne strokovne naloge je na osnovi kvantitativne raziskave ugotoviti, ugotoviti, ali in koliko so posamezniki seznanjeni z dejstvi o osebnih financah v Sloveniji. Poleg tega je namen ugotoviti tudi to, ali čustvena inteligenca vpliva na odločitve pri vlaganju v virtualne valute.

Cilj dela je opozoriti na problematiko finančne pismenosti vseh generacij in ugotoviti, kako vlaganje v virtualne valute vpliva na vlagateljev psihološki odziv. V navezavi na izpostavljen cilj bom z izvedenim anketnim vprašalnikom preverila spodnje hipoteze.

H1: Stanje finančne pismenosti je v Sloveniji nizko.

H2: Investitorji so v Sloveniji naklonjeni tveganju pri vlaganju v virtualne valute in so kljub izgubi v prihodnje še vedno pripravljene investirati in tvegati.

H3: Investitorji se v Sloveniji za investiranje denarja odločajo po priporočilu prijatelja, ki je ustvaril dobiček pri vlaganju v virtualne valute.

Zaključna strokovna naloga temelji na primarnih virih (knjige, časopisi, akademska dela, spletna mesta, spletni zapisi) in sekundarnem viru (anketni vprašalnik, ki je lastno delo). Razdeljena je na teoretični del in empirično raziskavo. Za zbiranje podatkov bom uporabila tehniko anketiranja. Prvi del naloge vključuje teoretične razlage virtualnih valut, in sicer predvsem kriptovalut, poleg tega tudi opredelitvi finančne pismenosti in psihologije investiranja. V drugem delu sledita analiza in interpretacija anketnega vprašalnika, pri čemer je razlaga dobljenih odgovorov osnovana s primarnimi viri, kot so poročila in spletni članki, ki zajemajo analize proučevanega področja. Strokovna naloga se zaključi s sklepom, kjer

zastavljene hipoteze sprejemem ali zavržem, poleg tega vsebuje tudi priporočilo za obstoječe in bodoče vlagatelje.

1 RAZUMEVANJE VIRTUALNIH VALUT

1.1 Kriptovalute in njihovo delovanje

Virtualna sredstva oz. kriptovalute so inovativna vrsta sredstev, ki je pomembno vplivala na področje digitalizacije v 21. stoletju. Do danes še ni povsem jasno, kakšna je funkcionalnost kriptovalut, poleg tega pa sta nejasna tudi nadzor nad upravljanjem z njimi in posledično varnost. Sklepati je mogoče, da se bodo v bodočnosti pojavile tudi nekatere druge posledice na področju finančne stabilnosti, ki jih bodo virtualna sredstva povzročila na območju evra. Zaradi izpostavljenih razlogov v literaturi ni mogoče zaslediti njihove enotne globalne opredelitve.

V nadaljevanju poizkušam virtualne valute definirati na osnovi opredelitve, ki so jo zapisali evropski politiki. V nalogi se opiram na razlago, ki jo je podala Evropska centralna banka (v nadaljevanju ECB). Definicijo virtualnih valut bo treba v prihodnosti prilagoditi in dopolniti, če se spremenijo njihove temeljne značilnosti (ECB, 2012, str. 13).

1.1.1 Definicija virtualnih valut

ECB virtualne valute definira kot digitalne predstavitve vrednosti, ki jih ni izdala centralna banka, kreditna institucija ali institucija za izdajo elektronskega denarja in ki jih je v nekaterih okoliščinah mogoče uporabiti kot alternativo denarju. Kriptovalute opredeljuje kot podmnožico virtualnih valut. Pojasnjuje tudi, da kriptovalute, kot je na primer bitcoin, predstavljajo decentralizirano dvosmerno (bilateralno) virtualno valuto. Banka Slovenije (v nadaljevanju BS) sprejema definicijo virtualnih valut, ki jo je objavila ECB (BS, 2018).

Predsednica ECB Christine Lagarde je v intervjuju za časnik TIME pojasnila, da se kriptovalute predstavljajo kot valute, vendar niso. Obrazložila je, da gre za špekulativno premoženje, katerega vrednotenje se s časom spreminja, zato meni, da bi se v finančnem sektorju kot na regulativni ravni moralo imenovati stvari. Slednje je pojasnila z besedami: »Sredstvo je sredstvo in ga je treba kot tako urediti, nadzorovati ga morajo regulatorji in nadzorniki premoženja...« (Time Staff, 2021).

Mednarodni denarni sklad kripto sredstva opredeljuje kot digitalni prikaz vrednosti, ki jih omogočata kriptografija in t. i. tehnologija porazdeljene knjige. Tehnologija veriženja blokov omogoča uporabo porazdeljenih knjig za ustvarjanje in vodenje evidenc brez potrebe po posredniku za upravljanje sistema, kot je na primer centralna banka (Houben & Snyers, 2018, str. 21).

1.1.2 Tehnologija veriženja podatkovnih blokov

Tehnologija, ki poganja kriptovalute, je ena izmed najzanimivejših in obetavnih inovacij, ki je bila javnosti predstavljena na začetku leta 2009. Takrat je nastal prvi podatkovni blok na blockchainu največje kriptovalute do danes, to je bitcoin. Vse od takrat so se v intervalu, ki je trajal deset minut, ustvarjali novi podatkovni bloki, v katerih so se zapisovale transakcije, kar je zanje značilno še danes (Kupec, Magajna, Milič, Ugovšek & Simić, 2017, odg. 99). Po zadnjih podatkih je trenutno izkopanih okoli 730.000 podatkovnih blokov (Buy Bitcoin Worldwide, 2022). Zamisel ni nova, saj so jo izrazili že v zadnjem desetletju, ne glede na to pa je tehnologija z bitcoinom začela delovati (Kupec, Magajna, Milič, Ugovšek & Simić, 2017, odg. 100).

Tehnologija veriženja podatkovnih blokov (angl. blockchain) je sestavljena iz dveh terminov. To sta veriženje in blok. Podatkovno strukturo, ki hrani podatke (npr. transakcije, datoteke, podatke o stanju naprav), imenujemo blok. Bloki so organizirani v linearno kronološko zaporedje s časovnim žigom, kar označimo kot verigo blokov (Tršinar, 2020, str. 2).

Blockchain je podskupina tehnologije razpršene evidence (angl. Distributed ledger technology – DLT). DLT je način za beleženje in izmenjavo podatkov v več podatkovnih knjigah (angl. ledger), ki imajo popolnoma enake podatke in jih kolektivno vzdržuje ter nadzira distribuirano omrežje računalniških strežnikov. Ti se imenujejo vozlišča (angl. nodes). Je mehanizem, ki za ustvarjanje in preverjanje nenehno rastoče strukture podatkov uporablja metodo šifriranja in matematične algoritme. Podatke je mogoče dodajati, obstoječih pa ni mogoče spremeniti ali odstraniti (Houben & Snyers, 2018, str. 15). Slikovni prikaz delovanja blockchain tehnologije je v prilogi 1.

Posamičen blok vsebuje informacije predhodnega bloka, časovni žig in podatke o prenosu ali transakciji. Vsak podatkovni blok je ločen od drugih in stoji kot samostojna enota, zaradi česar se manjša možnost hekerskih vdorov. Porazdeljevanje blokov se vrši prek mrežne povezave P2P (angl. Peer-to-peer), ki istočasno skrbi tudi za zgradbo novih blokov (Geltar, 2018, str. 15–16).

Izdelava blokov temelji na protokolu, ki zahteva t. i. dokaz o delu (angl. Proof-of-work). Vozlišča, imenovana rudarji, morajo skladno z njim uporabljati zgoščevalno funkcijo (angl. Hash function), in sicer z namenom iskanja pravilne zgoščene vrednosti (angl. Hash). Naloga zgoščevalne funkcije je šifriranje vhodnih podatkov poljubne dolžine v standardno število znakov, tj. v številke in črke. Ko rudarji najdejo vrednost, ki ustreza zahtevam, izdajo nov blok. Vsak nov blok se javno objavi, nato druga vozlišča preverijo, ali je izdelan pravilno in ga potrdijo s privolitvijo večine vozlišč. Vsak nov blok se sklicuje na zgoščeno vrednost predhodnega bloka. Podatkovni bloki omogočajo dodajanje zapisa nespremenljivi verigi, ki jo prejmejo vsa vozlišča v omrežju. Če bi želeli zapis, ki je bil zgoščen v verižnem bloku,

popraviti, bi bilo treba znova izračunati zgoščenost vrednosti tega in vseh drugih blokov, kar je matematično nemogoče (Krizmanič & Groznik, 2020, str. 176).

1.2 Nastanke in lastnosti virtualnih valut

Kljub temu da pogosto enačimo izraze virtualna valuta, digitalna valuta in kriptovaluta, med njimi obstajajo razlike. ECB je leta 2012 opredelila virtualne valute, pri čemer velja na osnovi njene definicije izpostaviti, da digitalna oblika valute deluje kot tradicionalna (npr. evro, dolar, jen), vendar nima enakih lastnosti. Digitalna valuta je oblika virtualne valute, ki je ustvarjena in shranjena elektronsko. Pomembno je dejstvo, da vse digitalne valute niso kriptovalute. Kriptovaluta je posebna vrsta digitalne valute, katere glavna značilnost je, da je ustvarjena na osnovi kriptografije in jo je zato težko ponarediti (Perme, 2018, str. 4).

Začetek digitalnih valut sega v leto 2008, ko so posamezniki zaradi gospodarske krize, ki jo je povzročila bančna elita, začeli snovati kriptovalute (Perme, 2018, str. 4). Idejni vodja prve kriptovalute je Satoshi Nakamoto, čigar prava identiteta ostaja največja enigma 21. stoletja (Rosic, 2020). Nihče ne ve, ali za tem skrivnostnim likom stoji izvrsten kriptograf ali izjemna skupina posameznikov (Hirst, 2021). Nakamoto je iznajditelj prve kriptovalute, tj. bitcoin. Gre za globalni fenomen, ki je nastal kot stranski produkt drugega izuma. Poglavitni del Satoshijevega izuma je razvoj omrežnega sistema P2P, ki omogoča obtok digitalnega denarja. Njegova glavna težnja je bila doseči enotnost brez osrednje oblasti, ob čemer so kot del te rešitve nastale kriptovalute (Rosic, 2020).

Kriptovalute se razlikujejo po zasnovi poslovnega sistema, kljub temu lastnostni kriptovalut ločimo. Transakcijske lastnosti dodajajo kriptovalutam značilnost, da so nepovratne, saj jih po transakciji ni moč več spremeniti. Upravljanje z njimi je mogoče samo pod psevdonimom, kajti transakcije in računi niso povezani z identiteto osebe iz realnega sveta. Zanje sta značilni tudi globalnost in hitrost, kar pomeni, da je transakcije mogoče izvesti kadarkoli (24 ur na dan, vse dni v tednu) in od koderkoli. Ključna je tudi visoka stopnja varnosti, ki jo omogoča kriptografija, saj lahko samo imetnik zasebnega ključa upravlja z njimi. Med denarne lastnosti kriptovalut prištevamo nadzorovano oskrbo, saj ponudbo omejujejo žetoni in onemogočen dolg kovancev v nasprotju z fiat valuto (Cryptocurrency Army, 2021).

1.3 Vrste in primeri kriptovalut

Kriptovalute, ki so namenjene prenosu finančnih sredstev, lahko v splošnem delimo na tri skupine. Najbolj znan primer plačilnih kriptovalut je bitcoin, ki ponuja rešitev za decentralizirano družbo. Druga skupina kriptovalut izkorišča tehnologijo blockchain, in sicer za potrjevanje pogodb, urejanje zavarovalniškega trga, identifikacije ipd. V to uvrščamo valuto altcoin. Tretja skupina kriptovalut so valute, ki jih predpostavlja strategija

ICO. Ta omogoča zbiranje zagonskih sredstev z izdajo digitalnih žetonov (Bizant in drugi, 2018, str. 17).

Uporaba odprtokodne programske opreme, internetno omrežje P2P in izvorna koda, ki temelji na brezplačni programski opremi, omogočajo, da lahko kdor koli od koder koli ustvari lastno kriptovaluto (»Trg kriptovalut«, 2019, str. 13). Od februarja 2022 obstaja več kot 9.300 kriptovalut, med katerimi za večino velja, da imajo zelo nizko vrednost in nejasen potencial. Dostopne so na 313 kriptoborzah in skoraj 19.000 trgih, na katerih lahko trgujemo s kriptovalutami (<https://coinmarketcap.com/>). Ključna je lastna raziskava, v katero je treba investirati čas in denar ter se izogniti morebitnim prevaram (<https://kriptomat.io/sl/>).

V empirični raziskavi navajam zgolj tri kriptovalute, ki so glede na tržno kapitalizacijo uveljavljene največ časa. Izbor izhaja s seznama najbolj priljubljenih kriptovalut, ki ga vodi podjetje CoinDesk in se četrletno posodablja glede na vrednost USD in druge podatke s kriptoborz (Haar, 2021). V nadaljevanju sledijo glavne lastnosti kriptovalut, ki jih je mogoče najti v prilogi 3, in sicer v drugi tabeli, kjer so zabeležene njihove vrednosti.

1.3.1 Kriptovaluta bitcoin

Inovativen tehnološki razvoj je povzročil nastanek posebnega sistema algoritemskih vnosov in s tem omogočil nastanek prve kriptovalute. Leta 2008 je oseba ali skupina pod psevdonimom Satoshi Nakamoto na internetu objavil/-a belo knjigo z naslovom Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Izvirno decentralizirano kriptovaluto bitcoin so ustvarili 3. januarja 2009, in sicer brez centralnega organa ali drugih posrednikov (Kriptomat OÜ, brez datuma a). Do danes je ta virtualna resničnost pritegnila milijone vlagateljev in bitcoin je glede na tržno kapitalizacijo postal največja kriptovaluta (Limit Prime Securities, 2021, str. 12). Njegove vrednosti prikazuje tabela 2, ki jo je mogoče najti v prilogah.

Bitcoin deluje na verigi blokov ali na osnovi knjige, ki beleži transakcije, porazdeljene po omrežju tisočih računalnikov. Hrani se v digitalni denarnici, ki deluje kot bančni račun (Tretina & Schmitd, 2021). Decentraliziran sistem kriptografije javnih in zasebnih ključev povzroča varno izvajanje transakcij. Uporaba omogoča špekulativne naložbe visokega tveganja, dolgoročno shranjevanje vrednosti za zaščito pred nižanjem vrednosti t. i. fiat valut in izgubo kupne moči. Celotna ponudba kovancev je s programom omejena na največ 21 milijonov BTC, strokovnjaki pa ocenjujejo, da bo do leta 2140 porabljena celota (Kriptomat OÜ, brez datuma a).

Priljubljenost te kriptovalute se je začela z bitcoin bankomati, ki jih je danes približno 15.000 (<https://www.statista.com/>). Posamezniki lahko BTC kupijo po menjalni tečajni vrednosti ali jih prodajo za gotovino (Geltar, 2019, str. 37). V Sloveniji so od leta 2014 do danes postavili 20 bankomatov (<https://coinatmradar.com/>).

1.3.2 Altcoin

Izraz altcoin združuje vse kovance, ki so alternativa bitcoinu. Med njimi ločimo dve vrsti. Prvi so tisti kovanci, ki so zgrajeni na osnovi izvirnega odprtokodnega Bitcoin protokola, vendar s številnimi spremembami prvotne kode (npr. litecoin). Druga vrsta altcoin kovancev ne temelji na odprtokodnem bitcoin protokolu, temveč na lastnem protokolu in porazdeljeni knjigi (npr. ether in XRP) (Houben & Snyers, 2018, str. 29).

1.3.2.1 Kriptovaluta ether

Mlajša kriptovaluta, ki je zasnovana podobno kot bitcoin, je ether. Njeno obstajanje omogoča omrežje Ethereum. Ta je odprtokodna veriga blokov, ki je priljubljena med razvijalci, saj lahko sestavijo aplikacije in druge kriptovalute (Haar, 2021). Avtor dokumenta Vitalik Buterin, rusko-kanadski programer, je prvič opisal blok omrežja leta 2013. Pozneje, 7. junija 2014, je skupaj s sedmimi razvijalci z vsega sveta, med katerimi je bil tudi britanski računalniški znanstvenik Gavin Wood, razvil valuto v švicarskem mestu Zug (Kriptomat OÜ, brez datuma b).

Primarna lastnost valute izhaja iz zmožnosti omrežja, da deluje kot popolnoma nov decentraliziran internet, kar vključuje tudi delovanje njegovih aplikacij. Zasnovano je za izvajanje kode na decentralizirani računalniški platformi in lahko prenaša vrednosti, kot je bitcoin, ali izkoristi porazdeljeno procesno moč za izvajanje t. i. pametnih pogodb (angl. Smart contracts). Poleg tega omogoča posnetek vsakega naslova (računa) v verigi lastnih blokov, pri čemer prikaže trenutno stanje (Kriptomat OÜ, brez datuma b). Prednost omrežja se kaže v spodbudivi k zanimivim in uspešnim primerom uporabe, in sicer vključujoč DeFi in NFT (Sergeenkov, 2021a).

Ethereum je vstopil na trg z začetno ponudbo 72 milijonov ETH, od tega jih je bilo več kot 50 milijonov razdeljenih v ICO (Kriptomat OÜ, brez datuma b). Dobava kovancev ether je neomejena, njihovo število v obtoku pa bodo določili člani skupnosti Ethereum (Limit Prime Securities, 2021, str. 12). Ponudba kovancev iz leta v leto narašča. Trenutno je v obtoku 119 milijonov ETH (glej tabelo 2 v prilogah).

1.3.2.2 Kriptovaluta XRP

Hitrejši in učinkovitejši način za izvajanje globalnih plačil je omrežje Ripple, ki omogoča rabo kriptovalute XRP (Firman, 2021). Ideja za omrežje in njegov izvorni žeton je nastala pred kriptoindustrijo in bitcoinom (Sergeenkov, 2021b). Začetki segajo v leto 2012, ko je bilo ustanovljeno podjetje Ripple Labs v Kaliforniji, in sicer pod vodstvom poslovnega direktorja Chrisa Larsena in ustvarjalca omrežja eDonkey Jeda McCaleba (Kriptomat OÜ, brez datuma c).

XRP je digitalno sredstvo, zasnovano za izvajanje globalnih plačil, ne da bi potrebovali posrednika, zaradi česar je priročno za hitro in učinkovito povezovanje dveh različnih valut. Ripple je plačilno omrežje za finančne institucije, ki ni namenjeno nakupovanju prek spleta (Firman, 2021). Zanj je značilno, da omogoča najhitrejšo in najzanesljivejšo možnost za pridobivanje likvidnosti na zahtevo (Ripple.com, brez datuma). To pomeni, da z veriženjem blokov pospeši prenos denarja in nadomesti nesodoben in okoren sistem SWIFT (Šavc, 2018, str. 52–54).

Iz tabele 2, ki jo je mogoče najti v prilogah, je mogoče razbrati, da je v obtoku trenutno 47 milijard žetonov, vendar je celotna ponudba omejena na 100 milijard žetonov (Kripomat OÜ, brez datuma c). Ripple je letošnjo jesen zbral 250 milijonov USD vreden sklad za prevzem NFT nad umetnostjo. Ti nezamenljivi žetoni so edinstveni, saj lahko hranijo medije in podatke vseh vrst ter preverjajo njihovo poreklo na nespremenljivi verigi blokov (Jakobson, 2021).

2 FINANČNA PISMENOST

Vsak dan sprejemamo odločitve, ki prinesejo finančne posledice. Razpolaganje z lastnim denarjem vpliva na nakupne odločitve posameznikov, izbor šolanja in karierne poti itd. V navezavi na to je treba razumeti nekaj osnovnih finančnih konceptov.

Finančna pismenost je ključna življenjska spretnost, ki vpliva na zmanjšanje vsakdanjega tveganja. Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju OECD) jo definira sledeče: »Finančna pismenost je kombinacija zavedanja, znanja in spretnosti ter odnosa in obnašanja, ki so potrebni za dobre finančne odločitve in vodijo v finančno blaginjo.« (OECD, 2018, str. 4).

Na finančno pismenost vpliva mnogo dejavnikov. Poglavitni med njimi so prikazani na sliki 17, ki se nahaja v prilogi 2, in prikazuje vpliv staršev, šole in družbe. Prav tako je s slike razvidno, da na finančno vedenje vplivajo finančna pismenost in računske veščine (Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadnjak, 2016, str. 117).

2.1 Kvantitativno proučevanje finančna pismenosti

Večje vladne in nevladne organizacije po vsem svetu spremljajo finančno pismenost. Med njimi je najbolj znana organizacija OECD, ki finančno pismenost analizira v državah, ki so povezane v skupino G20 (med njimi so tudi države Evropske unije), in v drugih državah po svetu (Zapečnik, 2020, str. 10). Oblikovali so vprašalnik, ki zajema tri temeljna področja: finančno znanje, finančno vedenje in odnos do financ. Ta področja so osnova za izračun posameznih indeksov, ki kažejo na finančno pismenost, in skupnega indeksa finančne pismenosti (SZZ, 2019, str. 3). Na osnovi vprašalnika OECD je Slovensko zavarovalno združenje (v nadaljevanju SZZ) v sodelovanju z raziskovalno hišo Valicon izvedlo raziskavo

leta 2019. Iz inidska finančne pismenosti izhaja, da je skupna ocena vedenja, odnosa in znanja zadostna.

Standardiziranega instrumenta za merjenje finančne pismenosti ni. Posameznik oz. skupina raziskovalcev lahko razvije svojo metodologijo merjenja finančne pismenosti, ki jo prilagodi glede na to, katere dejavnike finančne pismenosti želi proučiti. Strokovnjaka Jae-On Kim in Charles W. Mueller sta podala smernico, naj bo v merskem instrumentu za oceno vsakega od konceptov od tri do pet postavk (Mlekuž, 2016, str. 13).

2.2 Zavedanje pomena in koristi finančne pismenosti

Finančna pismenost prinaša korist celotni družbi, saj zmanjšuje tveganje za finančno izključenost in pozitivno vpliva na ozaveščenost posameznikov ter spodbuja konkurenčnost na finančnih trgih (Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadnjal, 2016, str. 148). Pomembna je za vse starostne skupine in socialno-ekonomske ravni (Zapečnik, 2020, str. 10). Nepismenost povzroča veliko negativnih posledic. Na ravni posameznika so to: neobvladovanje osebnih ali družinskih financ, nedoseganje ciljev, izbira napačnih finančnih produktov ali storitev, ogroženost zaradi odsotnosti primerne zavarovanja, ogroženost zaradi odsotnosti varčevanja ter prezadolženost in v skrajnem primeru osebni bankrot (Hriberšek, 2013, str. 23).

Finančno znanje posameznikom pomaga pri načrtovanju pomembnih življenjskih odločitev. Poleg tega je izredno pomembna splošna finančna ozaveščenost, saj omogoča izognitev različnim finančnim goljufijam in vpliva na doslednejše upoštevanje opozoril regulativnih organov. Koristi finančnega izobraževanja se v gospodarstvu kažejo v finančni stabilnosti, ki je bistvena za finančno manj obremenjeno prihodnost (Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadnjal, 2016, str. 9).

2.3 Izobraževalne ustanove in vpliv bank na dvig finančne pismenosti

Izobrazba je danes pomembnejša kot kadarkoli prej, za izobraževalni sistem pa velja, da se sooča z digitalno dobo in novostmi, ki jih ta prinaša (Kiyosaki & Lechter, 2006, str. 39). Posamezniki imajo premalo finančnega védenja, saj tovrstne vsebine niso sistematično in celovito vključene v šolsko izobraževanje (Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadnjal, 2016, str. 148).

V digitalni dobi informacije pridobivamo na različne načine, ki se širijo z višjimi ali nižjimi stroški, zato ni enotnega izobraževalnega sistema, ki bi ustrezal vsem. Da informacije dosežejo svoj namen, bi jih morali posameznikom posredovati neposredno (npr. v učilnicah, doma, na delovnem mestu), pri tem pa je nujno, da so medsebojno povezane, posodobljene in usklajene (Medresorska delovna skupina za pripravo NPFI, 2010, str. 3).

Vlada Republike Slovenije je v želji po okrepitvi finančne pismenosti leta 2010 sprejela Nacionalni program finančnega izobraževanja (v nadaljevanju NPFI). NPFI je program za sistematično in usklajeno prizadevanje, ki omogoča izboljšanje posameznikove finančne sposobnosti (Medresorska delovna skupina za pripravo NPFI, 2010, str. 2).

Ustrezno finančno izobraževanje naj bi med drugim nudili ponudniki finančnih storitev, ki naj bi bili ustrezno usposobljeni, npr. BS in Združenje bank Slovenije (v nadaljevanju ZBS). France Arhar, slovenski bančnik, banke in ZBS pojmuje kot pomemben člen, ki s svojim ozaveščanjem finančne pismenosti prispeva k zmanjševanju različnih tveganj, boljšemu razumevanju denarja in bank ter krepitvi zaupanja, ki je najboljša oblika motivacije in temelj za razumevanje različnih denarnih razmerij (Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadjal, 2016, str. 148).

Znanje lahko nenehno izpopolnjujemo izven formalnega izobraževalnega sistema. Danes to omogočajo organizatorji medijskih dejavnosti in drugi ponudniki, ki oblikujejo izobraževalne programe prilagojene vsem generacijam. To so Razvojni center Novo mesto, Akademija Antona Martina Slomška, revija *Moje finance*, Zveza potrošnikov Slovenije, ZBS, splošne knjižnice, Muzej bančništva Slovenije in druga licencirana izobraževalna podjetja, ki pripravljajo tečaje, delavnice in seminarje (Kavčič Čolić, Bon & Dervaruč, 2019, str. 22–19).

3 PSIHOLOŠKI POGLED NA PROCES INVESTIRANJA

V času klasicizma in neoklasicizma so človeka opredelili kot gospodarno, vase usmerjeno, pazljivo, preračunljivo in preudarno bitje, ki pretehta stroške in koristi, ovrednoti možne izide, se poizkuša čim boljše zavarovati in si zagotoviti boljšo prihodnost. Ne glede na omenjeno včasih deluje v nasprotju z razumom (Fromlet, 2001, str. 64).

3.1 Vedenjske finance

Vedenjske finance ali t. i. behavioristične finance so del financ, za katerega je značilno, da se povezuje z drugimi področji, in sicer predvsem s psihologijo, sociologijo in nevroznanostjo. Gre zlasti za razumevanje novodobnega ekonomskega vedenja (Žagar, 2017, str. 1). Poleg tega strokovnjaki s tega področja proučujejo investicijske odločitve posameznikov, skupin in organizacij, kar naj bi jim pomagalo razumeti, zakaj vlagatelji kupujejo ali prodajo finančne instrumente, ne da bi predhodno opravili temeljne finančne analize in proučili posledice, ki jih imajo odločitve na obnašanje posameznika. Ključno vprašanje, ki ga postavljajo vedenjske finance, je, zakaj udeleženci na trgu delajo v nasprotju s predpostavko racionalnega vedenja in pri tem počnejo iracionalne sistematične napake, ki vplivajo na ceno in donose, kar povzroči tržno neučinkovitost (Pijunivčić, 2019, str. 4).

3.2 Vplivi na investitorjevo dejanje

V nadaljevanju je pomembno izpostaviti nekatere ugotovitve s področja vedenjskih financ. Ključni izsledki so (Pijunović, 2019, str. 14–34):

- Mentalno računovodstvo. Zanj je značilno, da poizkuša opisati postopek, s katerim investitorji kodirajo, kategorizirajo in ocenjujejo ekonomske rezultate.
- Čredni nagon. Gre za slepo sledenje prepričanju avtoritarnih oseb, namesto da bi prisluhnili lastnemu občutku, sledili svojim prepričanjem in morali.
- Reprezentativnost. Zanj je značilno ocenjevanje podobnosti predmetov in njihova organizacija, ki poteka na podlagi prototipa določene kategorije.
- Pretirana samozavest. Ta lastnost označuje domnevanje določene verjetnosti na najvišji ravni, namesto da bi verjetnost izida ocenili na razmerje 50 : 50.
- Sidranje. Zgodi se, ko se investitor pri svojih naložbah ustavi na določeni referenčni točki, ta učinek pa vodi do slabih naložbenih odločitev.
- Odpor do neznanega. Gre za dajanje prednosti znanim tveganjem v primerjavi z neznanimi.
- Pristranskost razpoložljivosti. Zanj je značilna investitorjeva napačna ocena verjetnosti, zaradi preteklih čustveno pretresljivih dogodkov.
- Samoobvladovanje. Gre za kognitivni proces, ki vpliva na nadzor in sposobnosti uravnavanja lastnih čustev, misli in vedenja ob impulzih.
- Okvirjanje. Gre za kognitivno pristranskost, zaradi katere se ljudje odločajo o možnostih, in sicer upoštevajoč dejstev, ali so možnosti predstavljene s pozitivno ali negativno konotacijo.
- Hazarderska zmotna. Besedna zveza označuje zmotno prepričanje v navezavi na sklepanje, da bo pogostejše pojavljanje nečesa v določenem obdobju za razliko od siceršnje situacije vplivalo na manj pogosto dogajanje istega v prihodnosti ali obratno.
- Obžalovanje. Gre za negativno čustvo z močno komponento socialnosti in ugleda, pri čemer je ključno, kako se posamezniki učijo iz izkušenj.
- Denarna iluzija. To je stanje, v katerem investitor svoje prihodke in bogastvo vidi v nominalnem smislu, ne pa v realnem.

4 ANALIZA IN INTERPRETACIJA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Cilj ankete je poizvedba o tem, kakšno je trenutno stanje finančne pismenosti in ugotovitev, kolikšno je zavedanje vpliva psihologije na investitorja v primeru vlaganja v virtualne valute v Sloveniji. Anketni vprašalnik je bil ustvarjen s spletnim orodjem 1KA, spletno povezavo sem nato delila na socialnem omrežju Facebook, kjer je večina uporabnikov mladih. Te sem prosila, naj vprašalnik delijo med svoje znance. Da bi zajela čim širšo populacijo, sem anketni vprašalnik natisnila in ga delila ljudem po ulicah Ljubljane in Novega mesta, in sicer

zlasti starejši generaciji, ki ni večša spleta. Pri tem sem pazila, da pri izpolnjevanju ni bilo podvajanja. Anketni vprašalnik, ki ga je mogoče videti v prilogah, je anonimen in sestoji iz treh delov. Zajemna 21 vprašanj in eno podvprašanje. Vprašanja so večinoma zaprta, uporabila pa sem tudi kombinacijo zaprtega in odprtega tipa. Anketiranci so med možnimi odgovori izbirali enega, nekatera vprašanja pa so dopuščala izbor več možnih odgovorov. Anketa je potekala enkrat. Raziskava se je izvajala 21 dni v jesenskem času, in sicer od 3. do 24. oktobra 2021. Vseh opravljenih anket je bilo 261. Zbrane podatke sem obdelala v programu Microsoft Excel in rezultate predstavila s slikami, ki so priložene v prilogi 4 in tabelo. Vrednosti (v odstotkih) so zaokrožene na najbližje celo število. Dodatna pojasnila komentarjev so priložena v prilogi 5.

4.1 Demografske lastnosti anketirancev

Prvi sklop anketnega vprašalnika sestoji iz 1., 2., 3., 4., 5. in 6. vprašanja. Naključne posameznike, ki so sodelovali v raziskavi, sem na začetku ankete vprašala po demografskih podatkih, kot so spol, starost, najvišja dosežena izobrazba, regija bivanja, delovna aktivnost in mesečni dohodek. Anketni vprašalnik je rešilo 261 naključnih oseb, od tega 45 % moških in 55 % žensk. Starostno lestvico sem razdelila na sedem kategorij, pri čemer sem upoštevala življenjsko obdobje glede na vrsto pretežne aktivnosti. Največji delež (41 %) anketiranih oseb je starih med 21 in 25 let, s precej manjšim odstotkom, in sicer s 16 %, jim sledi starostna skupina med 26 in 35 let, naslednja starostna skupina, v katero sodi 13 % posameznikov, je od 36 do 44 let, do 20 let pa je bilo starih 10 % anketirancev. Starostni skupini od 45 do 54 let in od 55 do 64 zasedata 9 %, 2 % izmed vseh anketiranih oseb pa sodita v starostno skupino 65 let in več. Velik delež mladih, starih od 21 do 25 let, je mogoče pojasniti z dejstvom, da gre za starostno skupino, ki pripada t. i. generaciji Z- Ta največ svojega prostega časa nameni pridobivanju informacij na spletu in je tudi najdostopnejša prek različnih družbenih omrežij. Posamezniki iz te starostne skupine so najpogosteje delili anketni vprašalnik z vrstniki. Največ anketirancev (45 %) biva v jugovzhodni Sloveniji, sledi ji osrednjeslovenska regija (24 %). Manjši delež (6%) anketirancev je iz posavske regije, v gorenjski statistični regiji živi 5 % anketirancev, iz posavske in goriške je po 4 % anketirancev, savinjsko regijo pa predstavljajo 3 % anketirancev. Isti odstotek anketirancev kot v savinjski regiji biva tudi v primorsko-notranjski regiji, podravsko in koroško regijo zastopata 2 % anketirancev, iz pomurske in obalno-kraške regije pa prihaja 1 % anketirancev. Največ anketiranih, in sicer 42 %, ima srednjo tehniško in drugo strokovno ter splošno izobrazbo, 17 % je zaključilo visokošolsko izobraževanje, 13 % ima univerzitetno izobrazbo, 11 % višješolsko izobrazbo, 8 % pa srednjo poklicno izobrazbo. 6 % med njimi je dokončalo magistrski študij, 3 % pa jih je dokončalo samo osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo. Nihče od anketirancev nima doktorskega naziva. Med njimi je največ naključno anketiranih zaposlenih (51 %), 43 % anketirancev se še šola, 4 % jih je upokojenih, 2 % anketiranih posameznikov pa je brezposelnih. 42 % anketirancev navaja, da se njihov mesečni dohodek giblje med 356 in 1.100 EUR, 27 % anketirancev prejme mesečni dohodek v višini od več kot 1.100 EUR do 1.800 EUR. Nekoliko nižji odstotek (20 %) anketirancev

navaja, da je njihov mesečni dohodek največ 356 EUR, nad 1.800 EUR mesečnega dohodka pa ima samo 11 % naključno anketiranih oseb.

4.2 Osnovno znanje s področja financ

V nadaljevanju sledi analiza finančnega znanja anketirancev. Drugi sklop vprašanj sestavljajo 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13 in 14. vprašanje, kjer so rezultati nanj pokazatelj, koliko vedenja o obravnavanem področju imajo vprašani. Najprej bom ugotovila odstotek pravih odgovorov za vsako vprašanje posebej. Na podlagi dobljenega rezultata pa bom v sklepnem delu sprejela ali ovrgla prvo hipotezo (H1) in tako dobila vpogled v splošno raven finančnega znanja. Tristopenjska ocenjevalna lestvica je sledeča: nezadostno (vprašanje doseže manj kot 50 % – stanje ne ustreza minimalnim kriterijem), zadostno (vprašanje doseže 50–75 % – soliden rezultat) in dobro (vprašanje doseže več kot 76 % – nadpovprečen rezultat).

4.2.1 Prihodki za primer »negotovih okoliščin«

Prvo vprašanje se je navezovalo na to, koliko anketirancev je seznanjenih s skladom za nujne primere. S slike 1 (glej prilogo 4) je razvidno, da 62 % anketiranih oseb varčevanje prihodka za vsaj od tri do šest mesecev označuje kot potrebno za zagotavljanje finančne varnosti v negotovih okoliščinah. Malo manj kot tretjina anketirancev (29 %) je mnenja, da mora privarčevati prihodke za kritje osnovnih življenjskih stroškov za sedem ali več mesecev, 7 % jih je odgovorilo, da zadoščata samo dva meseca varčevanja, 2 % pa jih meni, da je dovolj mesec privarčevanih prihodkov za primer težkih časov.

KOMENTAR

Dobljen rezultat izkazuje visoko zavedanje anketiranih oseb v navezavi na varčevanje v negotovih okoliščinah, pri čemer jih največ meni, da bi potrebovali najmanj trimesečni privarčevan prihodek za kritje osnovnih življenjskih stroškov. Slednje je pomembno, saj velja, da več privarčevanega denarja omogoča večjo finančno varnost. Glede na dobljen rezultat je mogoče prvemu vprašanju dodeliti zadostno oceno. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.2.2 Izobraževanje o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov

Odgovore na vprašanje glede izobraževanja o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov prikazuje slika 2 v prilogi 4. Razvidno je, da se 47 % anketiranih oseb občasno izobražuje o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov, približno tretjino (31 %) anketiranih izobraževanje in pridobivanje znanja na tem področju ne zanima, 22 % pa je tistih, ki svoj čas, denar in energijo pogosto usmerjajo v pridobivanje in nadgradnjo svojega znanja o novostih in sodobnostih, ki jih finance prinašajo.

KOMENTAR

Na podlagi zapisanega je mogoče reči, da je rezultat odgovorov soliden, zato je ocena zadostna. Tistih, ki se pogosto izražajo o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov, je namreč premalo. Najbolj zaskrbljujoča je skupina, ki je to področje ne zanima in zato tudi ne kaže želje po pridobivanju znanja. Predvidevati je mogoče, da gre za posameznike, ki jim oblikovanje stabilne finančne poti povzroča težave in finančno ne napredujejo. Zadoščalo bi, da bi vsaj eno ali dve uri tedensko čas namenili širjenju svojega obzorja, o čemer pa je treba razmisliti, saj moramo presoditi, koliko časa, denarja in energije smo pripravljeni vložiti. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.2.3 Poučevanje in ozaveščanje o finančni pismenosti

Sledilo je vprašanje, kolikšna je potreba po zgodnjem poučevanju in ozaveščanju ljudi, predvsem mladih, o finančni pismenosti. Dobljen rezultat je razviden s slike 3 (glej prilogo 4) in kaže, da 92 % anketiranih oseb poučevanje na področju financ ocenjuje kot področje, ki mu v učnem programu ni namenjenega dovolj časa in ki bi mu morali nameniti več pozornosti. Samo manjši delež, in sicer 5 % anketiranih, meni, da poučevanje in osveščanje nista nujna, 2 % anketirancev pa se nista opredelila.

KOMENTAR

Stopnja zavedanja o pomanjkljivem vključevanju finančnega opismenjevanja v izobraževalne programe je visoka, kar rezultira v želji po oblikovanju boljšega sistema, ki bi mlajšo generacijo osvobodil finančnih stisk in postavil trdne temelje za njeno uspešno prihodnost. Zavedanje o tem, da vsak dan rešujemo osebni finančni položaj in da vlaganje v znanje predstavlja optimalno rešitev, je danes nujna, na katero bi se morali bolj osredotočiti. Osnovne finančne spretnosti, ki bi dvignile raven finančne pismenosti v šolskih klopeh, niso v ospredju, poleg tega ni zapisanih učnih standardov za minimalno finančno pismenost, zato odraščamo brez tega znanja. Ta ne glede na to predstavlja temelj finančne varnosti. Rezultatu odgovorov je mogoče dodeliti oceno dobro. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.2.4 Seznanjenost z virtualnimi valutami

V nadaljevanju sem preverjala, ali posamezniki poznajo imena treh svetovno priljubljenih virtualnih valut, in sicer kriptovalut. Vprašanje je bilo strukturirano tako, da so anketiranci lahko obkrožili več možnih odgovorov. Rezultat odgovorov, ki je prikazan na sliki 4 v prilogi 4, daje vpogled v to, da je 97 % anketiranih že slišalo za kriptovaluto bitcoin. Malo več kot polovica, in sicer 52 % anketiranih, je že slišala za valuto ether, 48 % anketiranih pa pozna valuto XRP. 1 % anketiranih za nobeno od naštetih virtualnih valut še ni slišal.

KOMENTAR

Podatek, da je bitcoin najbolj poznan, ne preseneča, saj je prva virtualna valuta, ki sega v leto 2009, po njenem vzorcu pa so nastale še mnoge druge virtualne valute. Lahko jo označim za prvo valuto sodobnega investiranja. Bitcoinu sledi valuta ether, ki ima višjo tržno kapitalizacijo od valute XRP, čeprav je ta nastala leto prej. Nepoznavanje virtualnih valut je mogoče prisoditi starostni skupini 65 let ali več, saj je zanjo značilno slabše poznavanje novosti in otežen dostop do informacijskih kanalov, prek katerih se danes bralci seznanjajo s sodobnimi finančnimi novitetami. Kljub 13-letnemu obstajanju kriptovalut njihovo poznavanje ni tako razširjeno. Mediana znaša zadostnih 50 %, zato je mogoče vprašanje oceniti z zadostno oceno. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.2.5 Vir pridobivanja informacij o virtualnih valutah

Slika 5 v prilogi 4 prikazuje vir pridobivanja informacij o virtualnih valutah, pri čemer je bilo možno obkrožiti več odgovorov hkrati. Anketirane osebe (45 %) najpogosteje občasno prebirajo novice, dostopne na spletu, 34 % anketiranih ne spremlja informacij o virtualnih valutah, odstotek manj (33 %) informacije pridobiva v pogovoru s prijatelji ali znanci, 16 % pa jih občasno prebira novice v tiskanem mediju. Četrtnina (15 %) anketiranih redno spremlja informacije oz. stanje o virtualnih valutah na preverjenih straneh, kjer trgujejo, samo 12 % pa informacije sprejema od družine. Nobena od anketiranih oseb ni dodala svojega odgovora.

KOMENTAR

V digitalni dobi najhitreje in najenostavneje poiščemo potrebne informacije le z enim klikom na stran, tj. prek interneta. To danes omogoča omrežje 5G in mnogo pametnih naprav. Pridobivanje informacij še nikoli ni bilo tako enostavno, saj je hitro in poceni. Tiskani mediji so še vedno izhodišče in mnogokrat primarni vir, vendar so zaradi pojava interneta zakasneli. Presenetljiv je rezultat, da posamezniki ne sledijo tehnološkemu napredku, ki v današnjem času omogoča spremenjen način plačevanja. Morda še vedno večina ljudi meni, da projekt ne bo obetaven in prihodnost prepušča naključjem. Kljub temu družino in prijatelje ali znance pogosteje upoštevamo, čemisljijo drugače, in jim zaupamo. Vselej je smiselno zasledovati uradne platforme, ki omogočajo trgovanje z virtualnimi valutami, saj je na njih mogoče dobiti aktualne informacije na enem mestu. Poleg tega ustvarjajo skupino uporabnikov, ki si nudijo podporo in se oblikujejo v nove skupine na družbenih omrežjih. Ne glede na kanal je treba vedno upoštevati, da nekatere informacije niso relevantne. Delež spremljanja informacij o virtualnih valutah preko katerega koli kanala je večji od deleža umaknjene sledenju. Rezultatu odgovorov na to vprašanje je mogoče pripisati dobro oceno, saj mediana znaša 78 %.

4.2.6 Branje finančnih grafikonov virtualnih valut

Z vprašanjem sem želela izvedeti, kako dobro anketirane osebe berejo finančne grafikone,

Ki prikazujejo vrednosti virtualnih valut. S slike 6 (glej prilogo 4) je mogoče razbrati, da 44 % anketiranih oseb ne zna brati tovrstnih finančnih grafikonov, tistih, ki znajo delno brati, pa je 43 %. Med anketiranimi je samo 13 % oseb, ki trdi, da znajo v celoti brati finančne grafe virtualnih valut.

KOMENTAR

Visok odstotek posameznikov, ki ne zna brati finančnih grafikonov, ne preseneča. To je mogoče pojasniti z dejstvom, da večina med njimi ni namenila časa raziskovanju področja. Nezaupanje v delovanje sistema in pomanjkljivo osnovno znanje branja vseh vrst grafikonov, za katerega so bili v šolski klopi prikrajšani, je dodatno spodbudilo strah pred (ne)znanjem in vodilo v odklanjanje učenja. Presenetljiv je odgovor skupine, ki trdi, da zna deloma brati tovrstne grafikone. Skleпам lahko, da gre za osnovno razumevanje spreminjanja vrednosti posamezne valute in osnovno analiziranje trenutnega stanja na trgu virtualnih valut, kar zadostuje za začetniškega vlagatelja. V navezavi na to bi bilo treba izvesti širšo razpravo, da bi lahko z gotovostjo trdila, v kolikšni meri je bilo posameznikovo razbiranje z grafa pravilno oz. zmotno. Odstotek popolnega branja finančnih grafikonov virtualnih valut je mogoče pripisati vlagateljem, ki svoje premoženje že aktivno plemenitijo z virtualnimi valutami. Rezultat, ki ga kažejo odgovori, je zadosten, saj mediana med neznanjem in znanjem (tudi delnim) znaša 50 %.

4.2.7 Branje finančnih poročil podjetij

Z vprašanjem sem preverjala strukturo znanja anketiranih oseb, in sicer v navezavi na branje finančnih poročil podjetij. Slika 7 v prilogi 4 prikazuje rezultat, ki kaže zaskrbljujoče stanje, saj je med vsemi anketiranimi samo 17 % takšnih, ki v celoti pravilno razbirajo podatke iz finančnih poročil podjetij. Delno razumevanje finančnih poročil podjetij je izraženo s 52 %, 31 % anketiranih pa tovrstnega znanja nima.

KOMENTAR

Rezultat je glede na prejšnje vprašanje razumljiv, saj so dobljeni odgovori skladni (glej sliko 6). Ugotavljam, da je za manjši delež branja finančnih poročil boljše dojemljivo od branja finančnih grafikonov virtualnih valut. Stanje je zaskrbljujoče. Branje finančnih poročil podjetij ni celostno in njihovo razumevanje je slabo. Delež tistih, ki znajo sami v celoti pravilno brati poročila, vključuje posameznike, katerim je to službena dolžnost. Rezultat odgovorov na to vprašanje zadostuje zadostni oceni, saj mediana med neznanjem in znanjem (tudi delnim) znaša 50 %. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.2.8 Poznavanje termina *rudarjenje* s področja virtualnih valut

Zadnje vprašanje, povezano z drugim delom ankete, je preverjalo poznavanje termina *rudarjenje*. Anketirane osebe so morale med podanimi tremi odgovori označiti tistega, za

katerega so menile, da sovпада s pravilno razlago pojma. Pravilni odgovor je na sliki 8 (glej prilogo 4) obarvan z zeleno barvo, napačna odgovora pa z rdečo. Slika kaže, da je nekoliko več kot tretjina anketiranih oseb, in sicer 36 %, na vprašanje odgovorila pravilno, kar predstavlja največji delež odgovorov. Nekoliko zaskrbljujoče je stanje napačnih odgovorov, saj 34 % anketiranih meni, da gre pri rudarjenju za iskanje novih virtualnih valut, 30 % pa jih misli, da gre za zbiranje virtualnih valut na enem mestu.

KOMENTAR

Naj takoj pojasnim, beseda rudariti v svetu kriptovalut ne pomeni gospodarske dejavnosti, ki se ukvarja z iskanjem in pridobivanjem rud, temveč gre za postopek potrjevanja transakcij (Rudariti, 2014). Razlog za neustrezne odgovore je mogoče iskati v slabem razumevanju terminologije. Zdi se, da se beseda rudarjenje, ki je neposredno prevedena iz angleške besede mining in ima več pomenov, v slovenščini uporablja samo v enem kontekstu, zato je zavajajoča in bi jo bilo treba nadomestiti s primernejšim terminom. Skupno število napačnih odgovorov, tj. 64 %, pomeni, da je ocena odgovorov na to vprašanje nezadostna.

4.3 Vpliv psihologije investiranja pri vlaganju v virtualne valute

Zadnji del ankete je omogočil uvid v psihološki vidik. Zanimalo me je, kako oz. na kakšen način psihološki dejavniki vplivajo na investitorjeve odločitve za vlaganje v virtualne valute v Sloveniji. Sklop se navezuje na 15., 16., 16.1, 17., 18., 19., 20. in 21. vprašanje. Z dobljenimi odgovori na vprašanji 17. in 19. bom v sklepnem delu sprejela ali zavrgla drugo hipotezo (H2), tretjo hipotezo (H3) pa na osnovi 20. in 21. vprašanja.

4.3.1 Investiranje kapitala v različne naložbene razrede

Na osnovi vprašanja sem želela preveriti strategijo razpršitve sredstev, kjer so imeli anketiranci na voljo 200.000 EUR za investiranje, in sicer je bilo možno znesek razdeliti med različne naložbene razrede. Vredno je poudariti, da se posamezni segmenti trgov zelo različno obnašajo. Iz tabele 1 je razvidno, koliko so posamezniki pripravljene tvegati in zaupati v posamezno naložbo, pri čemer tveganje in donosi posamezne naložbe niso predstavljeni. Porazdelitev določenega kapitala med naložbene produkte kaže, da so anketirane osebe najbolj naklonjene nepremičninam, saj vložek sredstev vanje predstavlja skoraj 60 %. V navezavi na to je mogoče govoriti o pretirani pripravljenosti investiranja v eno samo naložbo. Ne preseneča dejstvo, da so delnice (11,48 %) takoj za nepremičninami, saj sodijo v jedro posameznikovega portfelja in predstavljajo velik delež (29,9 %) finančnega premoženja slovenskih gospodinjstev (Celcer, 2021). Kljub temu pa preseneča dejstvo, da so kljub velikemu odstotku posameznikov, ki ne uporabljajo virtualnih valut (glej sliko 9), kot naložba privlačnejše od vzajemnih skladov. Podatek o tem, koliko slovenskih vlagateljev je svoja sredstva vložilo vanje, ni javno objavljen. Plemenite kovine (6,89 %), kot sta fizično zlato in srebro, predstavljajo naložbo, v katero so posamezniki pripravljene vlagati, saj

predstavljajo varen način ohranjanja realne vrednosti premoženja. Pri vzajemnih skladih (5,78 %) in gotovini ter vlogah (5,29 %), v katerih imamo Slovenci sicer veliko premoženja, pa anketiranci niso izkazali veliko želje po investiranju. Ta podatek preseneča, saj BS poroča o rekordnih vlogah na slovenskih bankah (več kot 23 milijard evrov) (STAkrog, 2022). Na osnovi rezultatov je mogoče sklepati, da anketirane osebe občutijo težave zaradi vse višje inflacije, skoraj ničelnih obrestnih mer, zdravstvene krize in trenutnega političnega stanja, zato naložb ne dojemajo kot koristnih in logičnih. Anketiranci so obveznice uvrstili nizko in predstavljajo najmanjši delež portfelja (3,93 %). Iz tega je mogoče sklepati, da si anketirane osebe sicer želijo varnosti, kljub temu pa še vedno želijo zasledovati tiste naložbene trende, ki jim omogočajo relativno visoke donose glede na pripravljenost tveganja. Razvidno je, da se Slovenci nagibamo k nepremičninam. Pretirano smo pripravljene investirati v eno samo naložbo in nismo izkušeni v plemenitenju lastnih prihrankov. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

Tabela 1: Investiranje specifične vsote denarja

Naložba	Vsota (v EUR)	Odstotek
Gotovina in vloge	2.761.380,00	5,29
Delnice	5.992.560,00	11,48
Nakup nepremičnine	31.111.200,00	59,60
Obveznice	2.051.460,00	3,93
Plemenite kovine	3.596.580,00	6,89
Vzajemni skladi	3.017.160,00	5,78
Virtualne valute	3.669.660,00	7,03

Vir: lastno delo.

4.3.2 Vlaganje v virtualne valute

S slike 9 (glej prilogo 4) lahko razberemo, da je večina anketiranih oseb (72 %) kot odgovor na vprašanje o tem, ali že vlaga v virtualne valute, odgovorila nikalno. Manj kot tretjina (28 %) anketiranih v nasprotju s temi sredstva vlaga v sodobno finančno naložbo, to so virtualne valute.

KOMENTAR

Večina anketiranih trenutno ne uporablja virtualnih valut, kar je bilo mogoče pričakovati na osnovi predhodnih odgovorov na vprašanja, ki so se nanašala na virtualne valute (podpoglavji 4.2.6 in 4.2.8). Sklepam lahko, da jih uporabljajo zlasti vlagatelji, ki znajo v celoti brati finančne grafikone virtualnih valut in jim razumevanje področja ne predstavlja težav. Mednje je treba prišteti še druge vlagatelje. To so tisti, ki branja grafikonov niso večji ali so ga večji le delno, in tisti, ki si področje kryptovalut razlagajo napačno. Povezave zaradi pomanjkanja podatkov ni mogoče v celoti potrditi. Preseneča dejstvo, da so anketirani ravno virtualne valute postavili kot tretjo naložbeno možnost, čeprav trenutno ne vlagajo v vanje

(glej tabelo 1). Veliko število posameznikov, ki ne vlagajo v virtualne valute, je mogoče razložiti z obstojem nejevere, saj gre za razvijajočo se naložbo z visokimi donosi, vendar tudi z zelo visokim tveganjem, saj so izgube lahko velike. Da bi posamezniki virtualne valute pogosteje uporabljali, jih morajo najprej sprejeti. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.3.3 Zapostavljanje osnovnih življenjskih potreb

Za tiste anketirance, ki so na predhodno vprašanje odgovorili pritrdilno, je sledilo še podvprašanje. Z njim sem želela izvedeti, koliko posameznikov, ki vlagajo v virtualne valute, zapostavlja osnovne življenjske potrebe. Dobljeni rezultati so predstavljeni na sliki 10 (glej prilogo 4). Vzorec vprašanih je znašal 28 % vseh anketiranih oseb. Polovica anketiranih (49 %) je odgovorila, da občasno zapostavi osnovne življenjske potrebe, manj kot tretjina (28 %) je navedla, da nikoli ne izključi osnovnih življenjskih potreb, preostalih 23 % pa jih je odgovorilo, da pogosto zapostavi osnovne življenjske potrebe.

KOMENTAR

Dobljen rezultat na podvprašanje je zaskrbljujoč. Delež tistih vlagateljev, ki občasno zapostavljajo osnovne življenjske potrebe, kot so spanje, hranjenje, gibanje itd., je precej visok, medtem ko je delež tistih vlagateljev, ki jim je pomembnejše najprej zadovoljiti osnovne življenjske potrebe in jih niso pripravljene zanemariti, precej nizek. Polovico vprašanih, ki so bolj nagnjeni h pogostejšemu zapostavljanju osnovnih življenjskih potreb, najverjetneje sestavljajo »posesivni« vlagatelji, ki jim virtualni zaslužek pomeni ogromno in ga zato na hierarhiji vrednot uvrščajo zelo visoko. Navadno so takšne osebe bolj nagnjene k igranju iger na srečo, njihovo čustveno razpoloženje niha, imajo težave s komunikacijo, so problematični itd. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

4.3.4 Razpolaganje z preostankom denarnih sredstev

Na vprašanje o pripravljenosti vlaganja zadnjih denarnih sredstev v virtualne valute, in sicer ob upoštevanju dejstva, da je imel naš prijatelj pozitivno izkušnjo z vlaganjem, kjer so dobljeni rezultati predstavljeni na sliki 11 v prilogi 4, je polovica anketiranih (55 %) odgovorila, da je pripravljena tvegati in vložiti 1.000 EUR, preostali denar pa bi obdržala. 40 % anketiranih oseb razmišlja racionalnejše. Ti posamezniki bi v dani situaciji čestitali prijatelju in sredstva zadržali. Preostalih 5 % je pripravljenih visoko tvegati, saj bi vložili vseh 2.000 EUR in pričakovali zaslužek.

KOMENTAR

Rezultat potrjuje dejstvo, da so slovenski vlagatelji konservativni in nenaklonjeni tveganju. Virtualne valute so naložbe, ki omogočajo visoke donose, vendar ne smemo pozabiti na obstoj visokih tveganj. Predstavljajo kompleksen naložbeni razred, zato je treba pred vložkom vanj, še posebej v primeru zastavljanja zadnjih virov, dobro razmisliti, ne pa

sprejemati preneglih odločitev. Pripravljenost na tveganje ob dani predpostavki bi lahko pripisala že obstoječim vlagateljem v virtualne valute, ki spremljajo stvari in jih presojujejo z različnih vidikov. Ne glede na omenjeno posamezniki izražajo precejšnjo željo po izkustvu izziva, in sicer kar polovica anketiranih, toda z mislijo na delno zaščito. Verjetno gre za posameznike, ki sledijo načelu, da dokler ne poizkusiš, ne veš. Rezultat potrjuje racionalnost slovenskih vlagateljev, ne glede na to pa je mogoče začutiti nepremišljeno ravnanje, ki bi ga lahko enačila z nevoščljivostjo uspeha drugih, tudi najbližjih, kljub obstoju lastnih omejitev.

4.3.5 Odlašanje z novimi investicijskimi možnostmi

Na vprašanje o tem, ali jih pogosto spremlja občutek, da zamujajo nove investicijske možnosti, kjer so dobljeni rezultati predstavljeni na sliki 12 v prilogi 4, je 42 % oseb odgovorilo, da jih pogosto spremlja ta občutek. Tretjina (33 %) jih je odgovorila, da tega ne občutijo nikoli, 25 % anketiranih pa to občuti občasno.

KOMENTAR

Dejstvo je, da živimo v informacijski dobi, vendar se o novih investicijskih možnostih, ki so nam na razpolago, ne seznanimo dovolj hitro in se ne odločimo za investiranje. O novih možnostih investiranja začnemo premišljati šele, ko zasledimo, kako visoke donose (sam vrh) je dosegla nova naložba. Za nekatere posameznike vlaganje takrat postane nepriručno. V tem kontekstu lahko govorimo o problemu tržnega časa. To bi lahko povezala s problematiko kratkoročnega gledanja slovenskih vlagateljev. Poleg vsega so Slovenci precej nagnjeni k tradicionalnemu (vlaganje v obstoječe oz. ustaljene naložbe) in konservativnemu (precej visok odklon do novosti) ravnanju. To se odraža v nezanimanju za izobraževanje na področju osebnih financ, ki med drugim vsebuje tudi ozaveščanje o sodobnih finančnih možnostih in drugo. Posamezniki tudi tedaj ne vedo, na koga naj se obrnejo, ko potrebujejo finančni nasvet. Iz odgovorov je mogoče sklepati, da kljub zavedanju o uhajanju dobrih priložnosti posamezniki v prihodnje ne spremenijo svojega vedenja.

4.3.6 Odnos v primeru padca vrednosti portfelja

Slika 13 (glej prilogo 4) prikazuje odgovore na vprašanje o tem, kako bi se posamezniki odzvali v primeru padca vrednosti portfelja virtualnih valut. 32 % anketiranih oseb pravi, da jih izgubljene naložbe ne bi prizadele in bi samozavestno ponovno vložili premoženje ter pričakovali uspeh. 30 % anketiranih, bi se prestrašila, občutila bi tesnobo in bi prenehala z vlaganjem v virtualne valute. Odgovor, da bi postali slabe volje in po premisleku ponovno vlagali, je dosegel 26-odstotni delež. Najmanj anketiranih (12 %) bi se razjezilo, saj priznavajo, da ne sprejemajo izgub, zato dolgo ne bi vložili v virtualne valute. Nihče od anketiranih se ni odločil za navedbo lastnega odgovora.

KOMENTAR

Naloga vsakega vlagatelja je, da se predhodno seznanijo s tveganjem in donosom posamezne naložbe, kar poudarjajo tudi finančni strokovnjaki. Virtualne valute so naložbeni razred, za katere je volatiliteta nedvoumna. Z vlaganjem v virtualne valute, pri katerih vrednosti nihajo in se naši donosi posledično močno zmanjšajo ali zanihajo v minus, začnemo razmišljati o naši naslednji potezi. Ena možnost je izstop s trga, druga pa čakanje na pozitivne spremembe. Ta dejavnik je predvsem psihološke narave. Večina anketiranih (32 %) se enači s trenutnimi vlagatelji v virtualne valute, ki znajo v celoti brati finančne grafikone, spremljajo trende in kljub stagnaciji trga nadaljujejo z vlaganjem sredstev, saj razumejo, da za vsakim padcem pride do odboja. Na to nakazuje tudi dejstvo, da bi četrtina podlegla močnemu emocionalnemu pritisku trga, kar je mogoče obrazložiti s kratkoročnim razmišljanjem vlagateljev. Nizek delež (26 %) anketiranih bi po koncu močnih emocij znova vložil sredstva, vendar bi se takrat najverjetneje poglobljeno lotili plemenitenja sredstev.

4.3.7 Motivator investiranja

Z vprašanjem sem želela izvedeti, kaj je tisto, kar je trenutno oz. bi bodoče vlagatelje spodbudilo k vlaganju v virtualne valute. S slike 14 v prilogi 4 je vidno, da bi kar 45 % anketiranim osebam bil glavni motivator izziv nove izkušnje, 21 % bi jih pritegnil ustvarjen dobiček bližnjega, pričakovanje krize (osebna (15 %) in gospodarska (12 %)), se ni izkazala kot dober stimulator vlaganja. Najmanj anketiranih (7 %) pa bi pritegnila želja vlagati v virtualne valute zaradi velikih vlagateljev, ki se pogosto enačijo z finančnimi gurui. Nobeden od anketiranih oseb ni podal svoje možnosti odgovora.

KOMENTAR

Motivacija je želja, da nekaj naredimo iz določenega razloga. Najpogostejše vodilo za vlaganje v virtualne valute je vznemirljiv značaj dejanja. Izraža se kot izkustvo posameznika, ki ga spremljajo navdušujoči občutki. Rezultat potrjuje dejstvo, da virtualne valute vzbujajo občutek sodobne realnosti in posamezniku omogočajo lastno odkrivanje področja, kar vpliva na soočenje z izzivom. Anketirani virtualnih valut ne razumejo kot naložbenega razreda, ki bi zmanjšal strah pred pojavom krize (gospodarske in osebne). To je smiselno, saj bi bilo ob pričakovanju stiske treba aktivno vlagati v stabilnejše oblike naložb, lahko pa te predstavljajo manjši delež v posameznikovem portfelju. Ugotoviti je mogoče, da želja po zaslužku, ki ga je ustvaril naš prijatelj, stoji na drugem mestu, in sicer najverjetneje zato, ker temelji na delitvi izkušenj. Za prijateljstvo je značilno zaupanje, zato prijatelja razumemo kot nekakšnega mentorja, ki bi nam bil lahko predvsem na začetku v podporo, saj je že dejaven na trgu virtualnih valut. Najmanjšo spodbudo predstavljajo vplivneži, najverjetneje zato, ker se večina z njimi ne more poistovetiti.

4.3.8 Način odločanja

Zadnje vprašanje je preverjalo, kaj bi anketirane osebe dokončno spodbudilo k vlaganju v virtualne valute. Na sliki 15 (glej prilogo 4) so prikazani odgovori, pri čemer je mogoče razbrati, da bi pri največ anketiranih (63 %) končna odločitev za vlaganje v virtualne valute temeljila na lastni presoji, pri najmanj vprašanih pa na priporočilu zaposlenih v banki ali v zavarovalnici (2 %). Manjši del anketiranih (16%) bi sledil nasvetu neodvisnega finančnega strokovnjaka, priporočilu prijatelja ali znanca (12 %) in priporočilu družinskega člana (7 %). Anketirane osebe niso napisale drugih odgovorov.

KOMENTAR

Zaključek je logičen, saj se je tudi pri drugih vprašanjih kazalo, da je vodilo za investiranje v veliki meri lastna ambicija, tako da je končna odločitev oblikovana skladno z lastno oceno in ni vezana na druge. Največ spodbud izhaja iz lastne želje, ki včasih odraža čisti uspeh, včasih pa čisto izgubo. Posamezniki redko poiščejo pomoč tako, da govorijo s strokovnjaki in finančnimi ponudniki (npr. finančnimi svetovalci, bankirji in zavarovalnimi agenti) Družina, prijatelji in znanci so temelj obstoja sodobne družbe, ključna vodila odnosov pa sta podpora in zaupanje. Ljudje, ki so posameznikom blizu, so pomembni za deljenje lastnih izkušenj in vplivajo na dodatno razmišljanje o področju. Ne glede na to ločimo odnos z družino in prijatelji, saj posamezniki največkrat ne želijo obvladovati osebnih financ z ozirom na družinsko razmerje. Virtualne valute predstavljajo decentraliziran sistem, ki kot tak omogoča samostojno odločanje. Dodatno pojasnilo je priloženo v prilogi 5.

SKLEP

Učinkovito investiranje omogoča doseg finančnega cilja in zadovoljitev potreb, poleg tega pa omogoča tudi preživetje v težkih časih, na katerega nas življenje ne pripravi. Nekatera gospodarsko-finančna nazadovanja težko predvidimo. Zgodijo se namreč lahko brez našega vpliva ali jih spregledamo, ker mislimo, da nam ne morejo škodovati, pozneje pa se kažejo v neuspeli uresnitvi finančnega cilja.

V zaključni strokovni nalogi sem obravnavala finančno pismenost, ki je pomembna v slovenskem izobraževalnem okolju in za sodobne naložbe v virtualne valute. Investiranje vanje sem proučevala s psihološkega vidika, k temu pa je vodila želja po odkrivanju novega znanja in zavedanja pomena finančne svobode, ki jo lahko vzpostavimo samo z ustreznimi izobraževalnimi programi. Zaradi omenjenega sem opravila raziskavo, in sicer na osnovi anketnega vprašalnika, ki je omogočil vpogled v trenutno stanje, povezano z virtualnimi valutami v Sloveniji. Zanimal me je proces finančnega opismenjevanja, želela pa sem raziskati tudi psihološke dejavnike, ki vplivajo na (morebitno) investiranje v virtualne valute, in posledice, ki jih ima omenjeno investiranje na posameznika. Skladno z raziskovalnim ciljem sem na začetku postavili tri hipoteze, ki sem jih preverila z anketnim vprašalnikom.

Anketni vprašalnik je izpolnilo 261 naključnih oseb iz različnih starostnih skupin. Opozoriti velja, da bi bilo mogoče z obširnejšim vprašalnikom, ki bi zajel večinski del Slovenije, bolje opisati trenutno stanje in izračunati korelacije med spremenljivkami, vendar za splošen vpogled v stanje zadostuje analiza podatkov, ki sem jo opravila v tej nalogi.

Raven finančne pismenosti je zadostna. To potrjuje skupna ocena odgovorov, ki kaže, da so posamezniki na več kot polovico vprašanj odgovorili pravilno. Takšen rezultat sem dobila z upoštevanjem tristopenjske ocenjevalne lestvice, saj sem vsako vprašanje iz empiričnega dela ocenila. Skladno z navedenim moram prvo hipotezo (H1) zavreči. Kljub zadostnemu vedenju o virtualnih valutah je treba omeniti, da je znanje v zvezi z nekaterimi splošnimi vprašanji še posebej problematično. V splošnem se trend stanja ne izboljšuje in v Sloveniji ni večjega napredka. Težavo bi morali sistematično reševati, vendar ne samo z delnim vključevanjem posameznikov v proces finančnega opismenjevanja, ki sedaj temelji v večji meri na individualnem posvečanju časa. Izpostaviti je treba, da ima šolsko okolje pri pridobivanju osnovnega finančnega znanja največji vpliv že v zgodnji fazi odraščanja. Vzpostaviti bi bilo treba temelje za finančno opismenjevanje, pri čemer bi določili tudi standard minimalne finančne pismenosti. Samo tako bodoči generaciji ne bi bilo treba živeti pod lastnimi možnostmi. Z demokracijo financ je to mogoče doseči. Slednje je pomembno predvsem za mlade, ki so v dobi oblikovanja samostojne poti, odrasle, ki niso zadovoljni s svojim trenutnim finančnim položajem, in organizacije, ki so zaradi svojega delovanja nujno vpete v svet financ. Finančno znanje bi moralo biti kakovostno, transparentno in ne prikrojeno zgolj eni finančni panogi.

Na osnovi raziskave velja izpostaviti naklonjenost posameznikov k tveganju pri vlaganju v virtualne valute, in sicer kljub padcu vrednosti portfelja virtualnih valut. Tudi tedaj so namreč pripravljeni znova investirati in tvegati. Drugo hipotezo (H2) lahko na podlagi dobljenih rezultatov sprejmem. Ugotovitev je presenetljiva zlasti zaradi tega, ker je to področje investiranja t. i. decentralizirano območje, kar pomeni, da ga ne ureja regulativen organ. Virtualne valute predstavljajo nov protokol, saj se lahko vlagatelj izpostavi z naložbo. Bitcoin je zaradi rekordnih zneskov posameznike prepričal in v investiranje prepričal tudi skeptične ljudi. Druge kriptovalute so nastale na tej osnovi in se v tem smislu kažejo kot njegovo nadaljevanje. Vstop na trg virtualnih valut sam po sebi ne predvideva obvladovanja osnovnih finančnih veščin. Razmerje med donosom in tveganjem je ogromno, zaščite ni. Gospodarstvo v Sloveniji je pri varčevanju in plemenitenju prihranjenih sredstev tradicionalno in konzervativno usmerjeno, vendar je velik delež anketiranih oseb kljub seznanjenosti s tveganjem zaradi pričakovanih donosov še vedno pripravljen investirati. Žene jih želja po izkustvu izziva. Ob padcu vrednosti portfelja virtualnih valut so negativne emocije izredno močne. Ko minejo, se poberejo in samozavestno nadaljujemo z vlaganjem v isti naložbeni razred z močno željo po uspehu.

Motivacija je razlog za doseg cilja. Cilj naložbe v virtualne valute in tudi cilj drugih naložb je postati finančno neodvisen. Osrednje vodilo za vlaganje v virtualne valute je želja po lastnem odkrivanju področja. Vodi nas izziv pridobivanja nove izkušnje. Večina

strokovnjakov priporoča, da pred odločitvijo za vlaganje v virtualne valute posameznik poišče pomoč in sledi nasvetom oseb, ki so zaposleni na finančnem področju. Kljub temu večina anketirancev meni, da je odločitev po lastni presoji bolj smiselna. Odgovor se je izkazal kot logičen, saj se skozi druge odgovore anketnega vprašalnika odraža samovoljnost anketiranih. Želja po vlaganju v virtualne valute je v največji meri posledica lastnih želja in ni vezana na druge dejavnike, zato tretjo hipotezo (H3) zavračam.

Vsaka generacija oblikuje nove ideje, ki vplivajo na razvoj različnih področij. Danes se ustvarjajo nova področja investiranja, Slovenci pa se pri spoznavanju novih naložbenih možnosti ne opredeljujejo visoko, saj sta zanje v splošnem značilni tradicionalnost in nenaklonjenost tveganju. Neizkušenost slovenskih vlagateljev bi bilo mogoče premagati z ozaveščanjem o novih produktih, razumevanjem dodane vrednosti, ki jo ta prinaša skupnosti, in njihovo vpeljavo v vsakdanje življenje. Malo vlagateljev je zgodaj prepoznalo zanimivo področje virtualnih valut. Te so šele na začetku razvoja, strokovnjaki pa pričakujejo, da bodo imele velik potencial v prihodnosti.

Denar je mogočen vladar in krojilec blaginje. Vpet je v družbo in jo celostno zadeva. Kljub temu ne podpira niti naše sreče niti uspeha, saj kljub trdemu delu in marljivosti ne moremo uiti revščini, če z njim ne znamo pravilno razpolagati.

LITERATURA IN VIRI

1. Banka Slovenije. (2018, 21. marec). *Pogosta vprašanja in odgovori o virtualnih valutah* (sporočilo za javnost). Pridobljeno 8. januarja 2022 iz <https://www.bsi.si/mediji/1180/pogosta-vprasanja-in-odgovori-o-virtualnih-valutah>
2. Bitcoin.org. (brez datuma). *Some things you need to know* [predstavitev]. Pridobljeno 14. februarja 2022 iz <https://bitcoin.org/en/you-need-to-know>
3. Bizant E., Černe, I., Dukič, U., Hrovat, J., Jan, K., Reya, V., Simčič, M. & Vrhovec, J. (2018). Problematika pomanjkanja pravne regulacije pri poslovanju in izdaji kriptovalut (končni elaborat). Univerza v Ljubljani: Pravna fakulteta.
4. Buy Bitcoin Worldwide. (2022). *How Many Bitcoins Are There?* Pridobljeno 5. marca 2022 iz <https://www.buybitcoinworldwide.com/how-many-bitcoins-are-there/>
5. Celcer, S. (2021, 26. oktober). *Svetovni dan varčevanja: Stopnja varčevanja gospodinjstev v Sloveniji je bila v letu 2020 najvišja doslej*. SURS. Pridobljeno 30. marca 2022 iz <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/9917>
6. Cryptocurrency Army. (brez datuma). *Properties of Cryptocurrencies* [objava na blogu]. Pridobljeno 18. februarja 2022 iz <https://www.cryptocurrencyarmy.com/properties-of-cryptocurrencies/>
7. European Central Bank. (2012). *Virtual currency schemes*. Frankfurt: European Central Bank.
8. European Central Bank. (2022). *Investment funds balance sheets*. Pridobljeno 3. aprila 2022 iz <https://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000004034>

9. Firman, T. (2021, 8. marec). *XRP – RIPPLE – Na kratko* [novice]. Pridobljeno 17. januarja 2022 iz <https://pbyte.si/xrp-ripple-na-kratko/>
10. Fromlet, H. (2001, julij). Behavioral Finance-Theory and Practical Application: Systematic Analysis of Departures from the Homo Oeconomicus Paradigm Are Essential for Realistic Financial Research and Analysis. *Business Economics*, 36(3), 64.
11. Geltar, A. (2018). *Blockchain : tehnologija prihodnosti* (1. izd.). Ljubljana: samozal. M. Končan.
12. Geltar, A. (2019). *Svet kriptovalut* (1. izd.). Ljubljana: samozal. M. Končan.
13. Haar, R. (2021, 30. november). The 10 Most Popular Cryptocurrencies, and What You Should Know About Each Before You Invest. *Time*. Pridobljeno 19. septembra 2021 iz <https://time.com/nextadvisor/investing/cryptocurrency/types-of-cryptocurrency/#XRP>
14. Helium. (2019). *Kam investirati, da bo vaš denar dobro naložen in vi zadovoljni s svojo odločitvijo*. Pridobljeno 4. marca 2022 iz <https://helium.si/kam-investirati-da-bo-vas-denar-dobro-nalozen/>
15. Hirst, S. (2021, 24. oktober). *5 Facts you probably didn't know about Satoshi Nakamoto*. Pridobljeno 31. oktobra 2021 iz <https://cryptopotato.com/5-facts-you-probably-didnt-know-about-satoshi-nakamoto/>
16. Houben, R. & Snyers, A. (2018, julij). *Cryptocurrencies and blockchain: Legal context and implications of financial crime, money laundering and tax evasion*. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. European Union. Pridobljeno 16. aprila 2022 iz <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/631f847c-b4aa-11e8-99ee-01aa75ed71a1>
17. Hriberšek, Z. (2013). *Osebne finance* (diplomsko delo). Kranj: B&B izobraževanje in usposabljanje - Višja strokovna šola.
18. Hyatt, J. (2021, 5. avgust). *Decoding Crypto: The 10 Most Popular Cryptocurrencies*. Pridobljeno 18. septembra 2021 iz <https://www.nasdaq.com/articles/decoding-crypto%3A-the-10-most-popular-cryptocurrencies-2021-08-05>
19. Jakobson, L. (2021, november). *Ripple Creates \$250M Fund to Take NFTs Beyond Art - NFTs* [CoinMarketCap Alexandria]. Pridobljeno 18. septembra 2021 iz <https://coinmarketcap.com/alexandria/categories/nfts>
20. Kavčič Čolić, A, Bon, M. & Dervarič, M. (2019). *Finančno izobraževanje v splošnih knjižnicah (FinLit)* [predstavitev PPT]. Pridobljeno 25. marca 2022 iz http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/tecaji/2019/9_FINLIT.pdf
21. Kiyosaki L., R. & Lechter L., S. (2006). *Kako obogateti brez rezanja kreditnih kartic*. Varaždin: "Katarina Zrinski".
22. Kriptomat OÜ. (brez datuma a). *What is cryptocurrency Bitcoin and how does it work?* Pridobljeno 14. septembra 2021 iz <https://kriptomat.io/cryptocurrencies/bitcoin/what-is-bitcoin/>
23. Kriptomat OÜ. (brez datuma b). *What is cryptocurrency Ethereum and how does it work?* Pridobljeno 15. septembra 2021 iz <https://kriptomat.io/cryptocurrencies/ethereum/what-is-ethereum/>

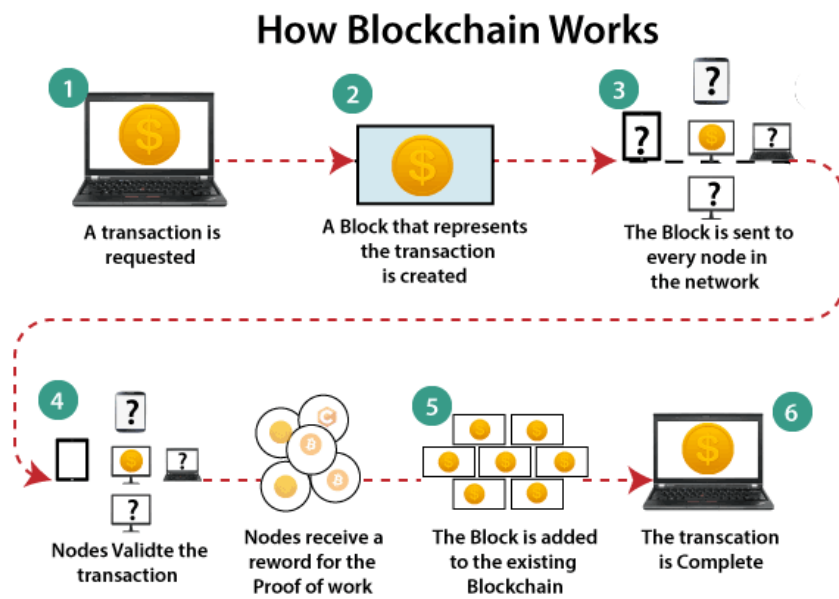
24. Kriptomat OÜ. (brez datuma c). *What is cryptocurrency Ripple (XRP) and how does it work?* Pridobljeno 17. septembra 2021 iz <https://kriptomat.io/cryptocurrencies/xrp/what-is-xrp/>
25. Krizmanič, B. & Groznik, A. (2020). Aktualne dejavnosti, primerne za uporabo veriženja podatkovnih blokov. *Uporabna informatika*, 28(4), 76.
26. Kupec, B., Magajna, M., Milič, M., Ugovšek, J. & Simić, N. (2017). *Kriptovalute in kriptožetoni: 109 vprašanj in odgovorov* (elektronska izd.). Ljubljana: Revija Moje finance, Časnik Finance.
27. Limit Prime Securities. (2021). *Kriptovalute: Vse kar morate vedeti* (interno gradivo). Podgorica: Investiciono društvo Limit Prime Securities AD Podgorica
28. Lovše Bambič, S. (2022, 11. marec). Generali Investments. *Za vsakim dežjem posije sonce ali po vsakem padcu sledi rast*. Pridobljeno 20. marca 2022 iz <https://www.general-investments.si/za-vsakim-dezjem-posije-sonce-ali-po-vsakem-padcu-sledi-rast/>
29. Medresorska delovna skupina za pripravo Nacionalnega programa finančnega izobraževanja. (2010). *Nacionalni program finančnega izobraževanja*. Ljubljana: Ministrstvo za finance. Pridobljeno 14. februarja 2022 iz <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MF/Financni-sistem/DOKUMENTI/Financno-izobrazevanje/NPFI.pdf>
30. Mercadante, K. (2022, 10. januar). *Emergency Fund Calculator*. Pridobljeno 12. januarja 2022 iz <https://www.moneyunder30.com/emergency-fund-calculator>
31. Mlekuž, A. (2016). *Vpliv finančne pismenosti na nakupno vedenje porabnikov v času gospodarske krize v Sloveniji* (magistrsko delo). Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta.
32. OECD. (2018). *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. Francija: Organization for Economic Co-operation and Development.
33. Perme, Š. (2018). *Problematika virtualnih valut z vidika regulacije, davčnega in računovodskega obravnavanja* (magistrsko delo). Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta.
34. Pijunović, T. (2019). *Vedenjske finance in njihov vpliv na investicije* (diplomsko delo). Univerza v Mariboru: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
35. Promo Delo. (2021, 12. marec). Je naložba v nepremičnine še smiselna in donosna? *Delo*. Pridobljeno 1. aprila 2022 iz <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/je-nalozba-v-nepremicnine-res-donosna/>
36. Rosic, A. (2020, 25. november). *What is Cryptocurrency? [Everything You Need To Know!]* Pridobljeno 14. februarja 2022 iz <https://blockgeeks.com/guides/what-is-cryptocurrency/>
37. Rudáriti. (2014). *V Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). Pridobljeno 1. aprila 2022 iz <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4527955/rudariti?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=rudariti>

38. Sergeenkov, A. (2021a). *Who Founded Ethereum? – Crypto Basic* [CoinMarketCap Alexandria]. Pridobljeno 15. septembra 2021 iz <https://coinmarketcap.com/alexandria/article/who-founded-ethereum>
39. Sergeenkov, A. (2021b). *XRP: A History* [CoinMarketCap Alexandria]. Pridobljeno 21. oktobra 2021 iz <https://coinmarketcap.com/alexandria/article/xrp-a-history>
40. STAkrog. (2022, 4. maj). *Banka Slovenije: Vloge gospodinjstev v bankah lani na rekordnih 23 milijard evrov*. Pridobljeno 6. maja 2022 iz <https://krog.sta.si/2896656/banka-slovenije-vloge-gospodinjstev-v-bankah-lani-na-rekordnih-23-milijard-evrov>
41. Stromboli, d. o. o. (2021, 22. december). Plemenite kovine so pametna naložba. *Računalniške novice*. Pridobljeno 1. aprila 2022 iz <https://racunalniske-novice.com/plemenite-kovine-so-pametna-nalozba/>
42. SZZ. (2019, april). *Finančna pismenost odraslih v Sloveniji – Splošna finančna pismenost in povezovanje zavarovalništva* [predstavitev PPT]. Pridobljeno 25. januarja 2022 iz https://www.zav-zdruzenje.si/wp-content/uploads/2019/06/SZZ_Finan%C4%8Dna-pismenost_PORO%C4%8CILO_za-objavo.pdf
43. Šavc, B. (2018). Naslednji Bitcoin. *Monitor*, 28(2), 52-54.
44. TIME staff. (2021, 1. september). Christine Lagarde and Klaus Schwab Discuss How to Overcome the World's Greatest Challenges. *Time*. Pridobljeno 25. septembra 2021 iz <https://time.com/6094159/klaus-schwab-christine-lagarde-dialogue/>
45. Tretina, K. & Schmidt, J. (2021, 1. december). Top 10 Cryptocurrencies in December 2021. *Forbes*. Pridobljeno 3. decembra 2021 iz <https://www.forbes.com/advisor/investing/top-10-cryptocurrencies/>
46. Trg kriptovalut. (2019). (osebni ultimatívni vodič, 10. januar, 2022).
47. Tršinar, Ž. (2020). *Kriptovalute in pranje denarja* (diplomsko delo). Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta.
48. Trunk, A., Dermol, V., Trunk Širca, N., Ponikvar, N. & Vadnjak, J. (2016). *Finančna pismenost med mladimi: vloga bank pri izobraževanju in usposabljanju*. Celje: Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije.
49. Tutorial and Example. (2020, 27. februar). [fotografija delovanja tehnologije blockchain]. Pridobljeno 15. januarja 2022 iz <https://www.tutorialandexample.com/working-of-blockchain>
50. Zapečnik, K. (2020). *Finančna pismenost in posledice pomanjkljive finančne pismenosti* (diplomsko delo). Univerza v Mariboru: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
51. Žagar, M. (2017). *Vedenjska ekonomija* (seminar pri predmetu Psihološka diagnostika in ukrepi v delovnem okolju). Pridobljeno 17. januarja 2022 iz https://psihologijadela.files.wordpress.com/2017/01/vedenjska-ekonomija_seminar_c5beagar.pdf

PRILOGE

Priloga 1: Delovanje tehnologije blockchain

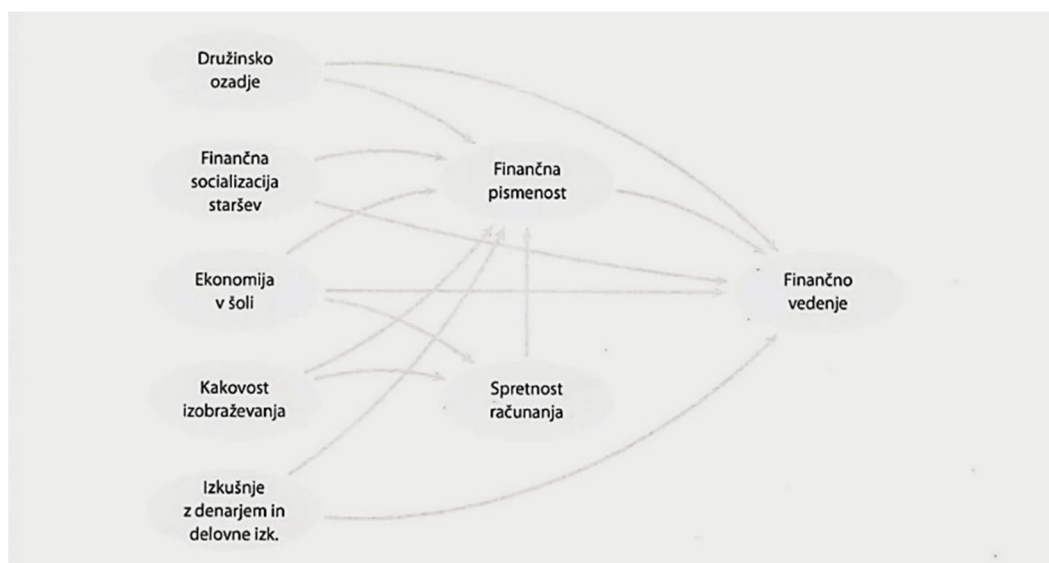
Slika 1: Delovanje tehnologije blockchain

Vir: Tutorial and Example (2020).

Priloga 2: Dejavniki finančne pismenosti

Slika 2: Dejavniki finančne pismenosti

Vir: Trunk, Dermol, Trunk Širca, Ponikvar & Vadnjal (2016, str. 118).

Priloga 3: Kriptovalute in njihove vrednosti

Tabela 2 predstavlja seznam izbranih kriptovalut. Podatke sem pridobila 15. februarja 2022.

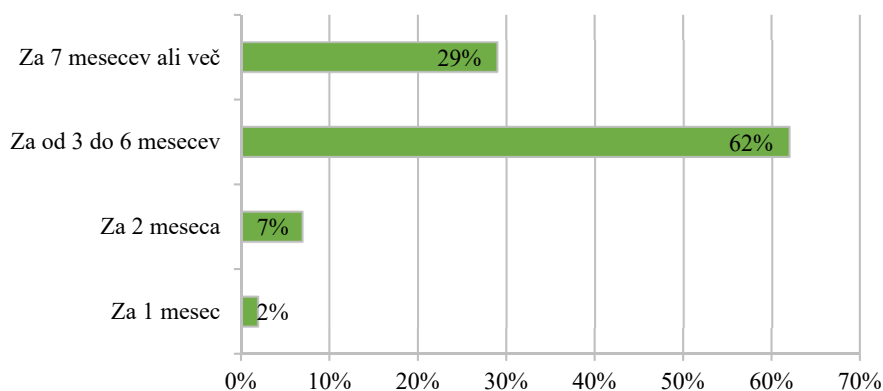
Tabela 2: Kriptovalute in njihove vrednosti na dan 21. marec 2022.

Omrežje	Kriprovaluta	Tržna kapitalizacija	Tečaj	Število kovancev
Bitcoin	BTC	707.538.153.387,38 EUR	37.331,56 EUR	81.989.550
Ethereum	ETH	312.712.757.221,64 EUR	2.617,87 EUR	120.048.554
Ripple	XRP	35.183.557.464,15 EUR	0,7311 EUR	48.121.609.012

Vir: <https://coinmarketcap.com/> (2021).

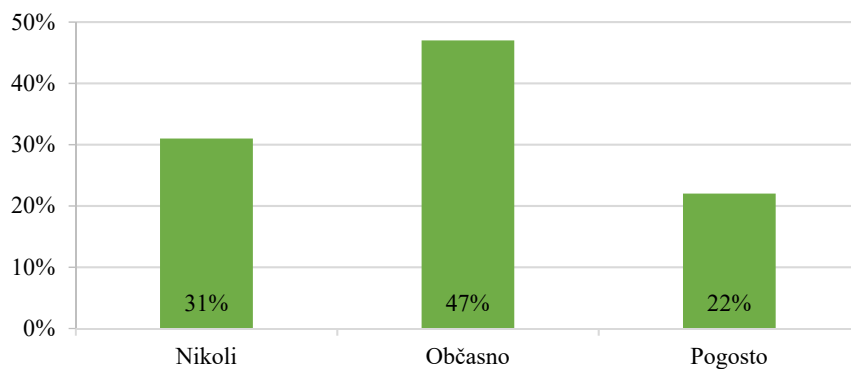
Priloga 4: Slikovni prikazi anketnega vprašalnika

Slika 3: Prihodki za primer negotovih okoliščin

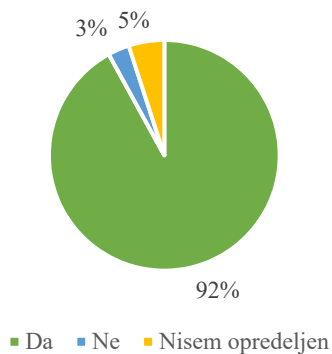
Vir: lastno delo.

Slika 4: Izobraževanje o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov

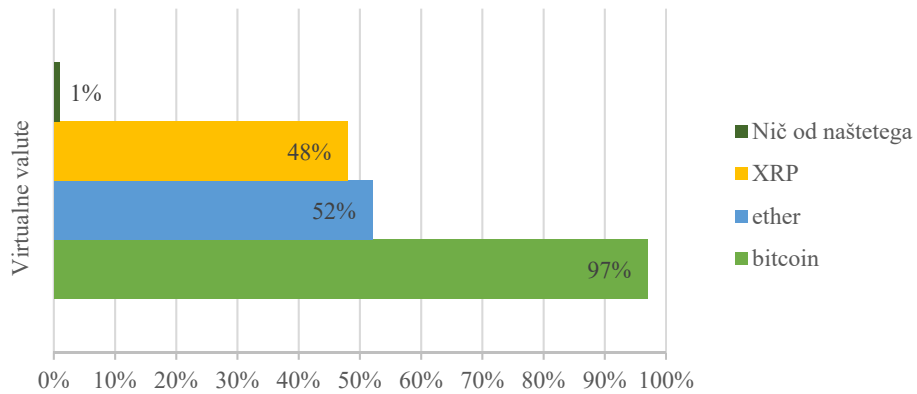
Vir: lastno delo.

Slika 5: Mnenje o poučevanju in ozaveščanju ljudi glede finančne pismenosti v času izobraževalnega procesa

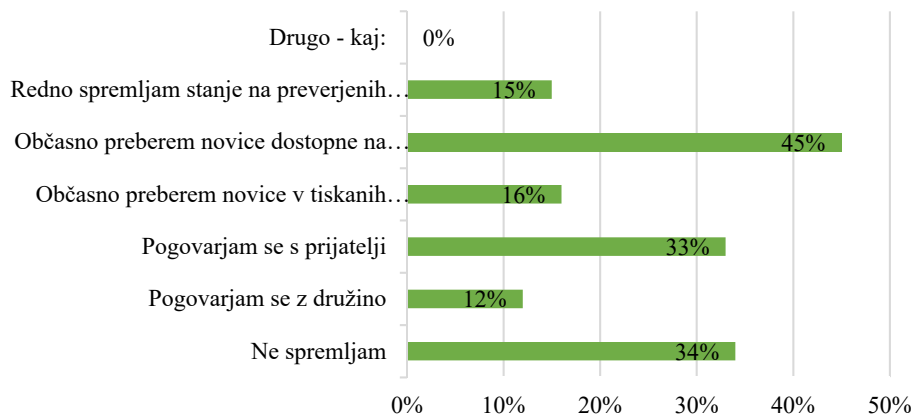
Vir: lastno delo.

Slika 6: Poznavanje izrazov za kriptovalute

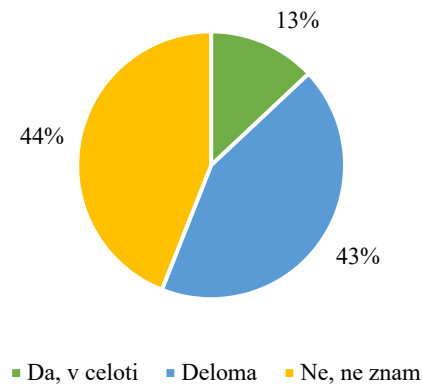
Vir: lastno delo.

Slika 7: Spremljanje informacij o virtualnih valutah

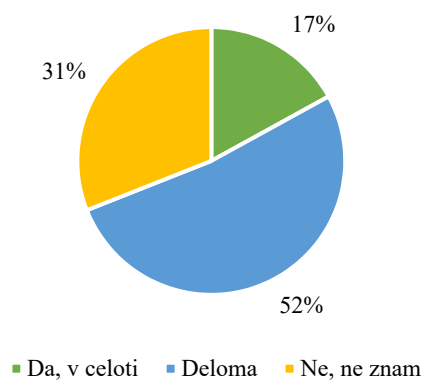
Vir: lastno delo.

Slika 8: Branje finančnih grafikonov o virtualnih valutah

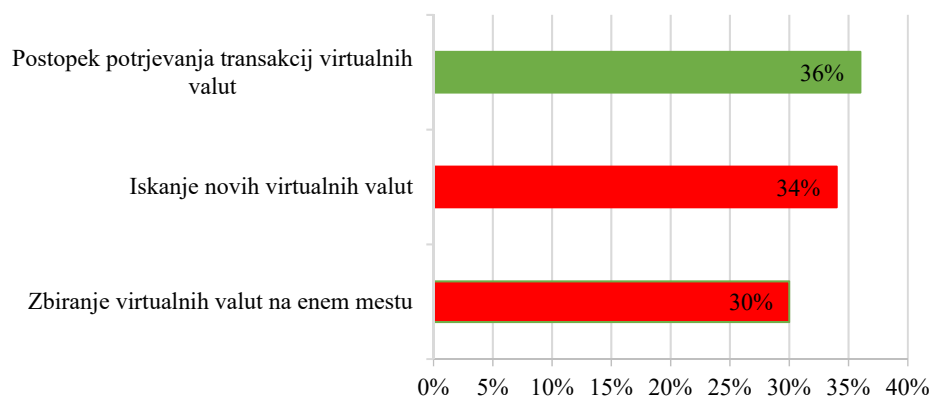
Vir: lastno delo.

Slika 9: Branje finančnih poročil podjetij

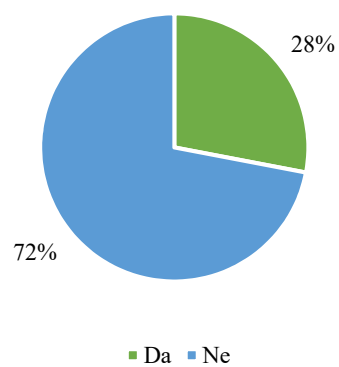
Vir: lastno delo.

Slika 10: Razumevanje pomena besede rudarjenje

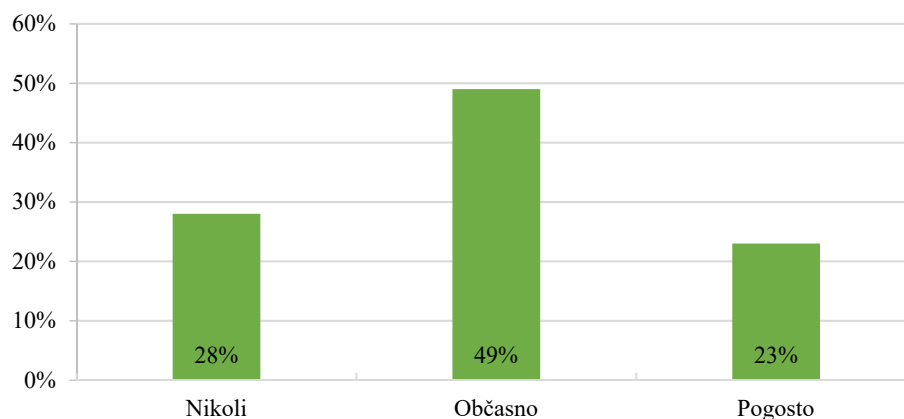
Vir: lastno delo.

Slika 11: Vlaganje v virtualne valute

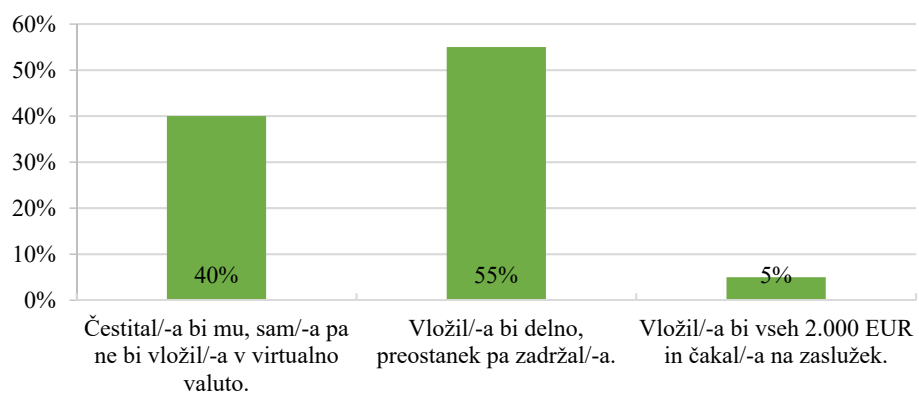
Vir: lastno delo.

Slika 12: Zapostavljanje osnovnih življenjskih potreb zaradi trgovanja z virtualnimi valutami

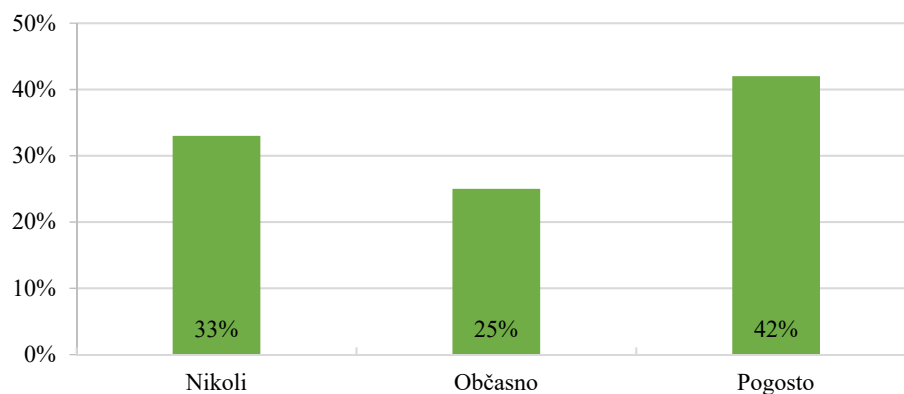
Vir: lastno delo.

Slika 13: Razpolaganje s preostankom denarnih sredstev

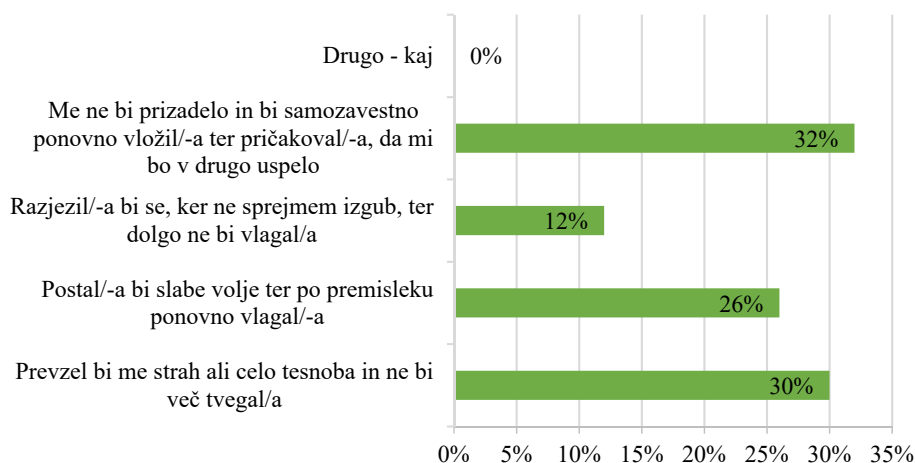
Vir: lastno delo.

Slika 14: Občutek izgube investicijskih možnosti

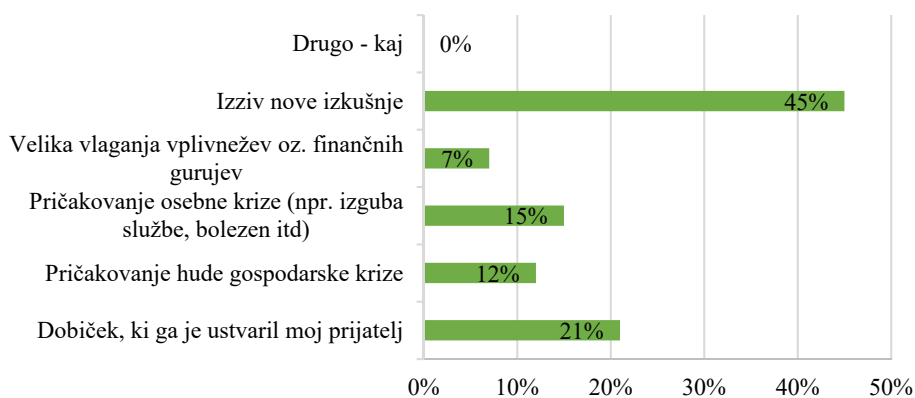
Vir: lastno delo.

Slika 15: Odziv v primeru padca portfelja virtualnih valut

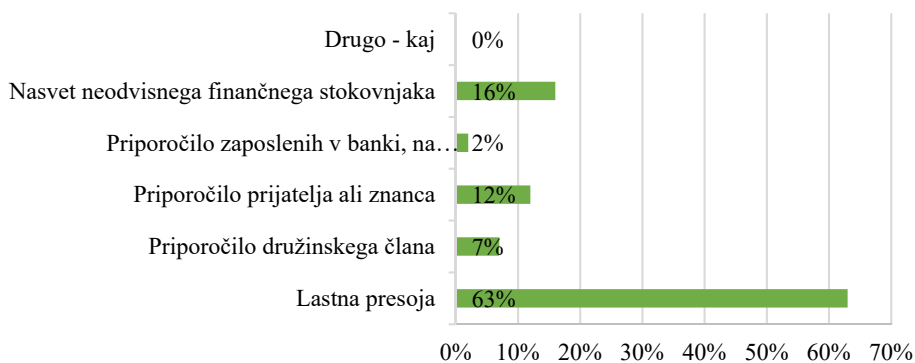
Vir: lastno delo.

Slika 16: Glavni motivator investiranja v virtualne valute

Vir: lastno delo.

Slika 17: Razlog za vlaganje v kriptovalute

Vir: lastno delo.

Priloga 5: Komentarji k analizi in interpretaciji anketnega vprašalnika

Komentar k podpoglavju 4.2.1

Večina finančnih strokovnjakov priporoča, da ima posameznik v varčevalnem skladu privarčevano tolikšno vsoto denarja, ki omogoča kritje osnovnih življenjskih stroškov od tri do šest mesecev. Tolikšno vsoto priporočajo zlasti tistim, ki imajo varnejšo zaposlitev, šestmesečno priporočilo pa je primerno za posameznike, ki nimajo zagotavljenega varnega delovnega mesta ali imajo različne vire dohodka (Mercadante, 2022).

Komentar k podpoglavju 4.2.2

Živimo v dobi, ki nam bolj kot kadarkoli prej ponuja mnogo možnosti za pridobivanje znanja na atraktivnejši način. Poleg tega se je mogoče izobraževati od koderkoli, in sicer z manjšim finančnim vložkom in časovnim prihrankom. Danes so prav tako mogoči mnogi naložbeni razredi, tako da lahko posameznik, ki kaže interes in pridobi osnovno znanje, najde primerno možnost za naložbo.

Komentar k podpoglavju 4.2.3

Na pomen finančnega izobraževanja in ozaveščanja že v času vstopa v izobraževalno okolje opozarja tudi raziskava, v kateri so slovenski strokovnjaki ugotovili, da mladim, ki so stari med 25 in 34 let, finance povzročajo največ preglavic. Najmanj pozornosti namenjajo svojemu finančnemu stanju, prav tako so najmanj proaktivni pri načrtovanju svojih financ (SZZ, 2019, str. 8).

Komentar k podpoglavju 4.2.4

Izbor virtualnih valut je temeljil na seznamu desetih najbolj priljubljenih kriptovalut. Med njimi je bitcoin tisti, ki je na svetu najbolj prepoznaven, sledi mu ether, na seznamu pa je omenjen tudi XRP, čeprav ga je mogoče najti nekoliko nižje na lestvici (Hyatt, 2021).

Zadnja raziskava je pokazala, da je poznavanje kriptovalut med Slovenci 91-odstotno (SZZ, 2019, str. 27). Odgovori v raziskavi ne glede na to kažejo, da je treba o kriptovalutah, produktih, vezanih nanje, in tehnologiji blockchain aktivno seznanjati prebivalstvo, saj ostajajo možnosti za izboljšave.

Komentar k podpoglavju 4.2.7

Trenutno stanje večin branja finančnih poročil podjetij je zaskrbljujoče zlasti glede na dejstvo, da večina Slovencev pozna delnice in delniške sklade ter se pogosto odloča za naložbo vanje (Helium, 2019). Lansko leto so imeli Slovenci večji del premoženja v delnicah (ECB, 2022, str. 34).

Nepoučeni vlagatelji se zanašajo na priporočila in mnenja finančnih agentov, saj ti namesto njih naredijo analize in obljubijo varne donose. Pogosto verjamejo v priporočila in oglaševalne sklade ter sledijo krepkim besedilom tržnih sporočil itd. Tovrstni vlagatelji ocenjujejo svoja vlaganja po višini izplačanih dividend. Premik iz cone udobja terja dodatno aktivnost (sprejemanje odločitev, ki temeljijo na lastni raziskavi in disciplini), na katero večina vlagateljev ni pripravljena.

Komentar k podpoglavju 4.3.1

Vlagatelj lahko skupno tveganje zmanjša, če portfelj ustrezno razprši med različne naložbene tipe. Ključni namen je torej uravnoteženost različnih vrst naložb z različnimi stopnjami tveganja v razmerju, ki je priporočljivo za vlagatelja (Promo Delo, 2021).

V Sloveniji nepremičnine predstavljajo velik del naložb in izpostavljenost na tem trgu je visoka. Nepremičnine so naložba, ki jo posamezniki navadno izberejo za dolgoročno investiranje (nadaljnja prodaja ali oddaja) in kot zaščito pred inflacijo (večja stopnja varnosti). Poleg tega se prednost kaže v tržni vrednosti, saj se skozi čas povečuje. Psihološka razlaga omenjenih investicij je povezana z dejstvom, da ljudje z lastništvom radi izkazujejo svoj status, krepimo svoje premoženje in povečujemo kreditno sposobnost (Promo Delo, 2021).

Naložba v delnice je vlaganje financ v dejavnost, ki je del našega gospodarskega okolja. Če verjamemo v zgodbo podjetja, jo podpremo z nakupom. Delnice so na dolgi rok superiorne v primerjavi z donosi drugih naložb in predstavljajo dobro zavarovanje pred inflacijo.

Virtualne valute še niso definirane kot naložbeni razred, ki bi bil reguliran, zato je tveganje visoko in vlagatelj za dobiček ali izgubo odgovornost nosi sam. Uporaba virtualnih valut lahko zajema samo tehnološko noviteto ali niz novih področij vlaganj.

V zadnjem času je povpraševanje po plemenitih kovinah (zlato in srebro) veliko, saj je bila zabeležena bistvena boljša donosnost od bančnih depozitov, in sicer več kot 9 % na leto. Vlagatelj se mora zavedati, da kljub dobri likvidnosti ne sme zanemariti stroškov, ki pri tem visoki (Stromboli, d. o. o., 2021).

Obveznice sodijo v dolgoročen dolžniški vrednosti papir, pri čemer je izpostavljenost tveganju precej nižja kot pri drugih naložbah, prav tako je nižji tudi donos.

Vlaganje je lahko zelo preprosto, če sledimo pravilom, s katerimi lahko obvladujemo tveganje. Najpomembnejše pravilo je upoštevanje diverzifikacije. Pri vlaganju niso pomembni zgolj različni naložbeni tipi, temveč tudi geografski in časovni domet. Težava pri vlaganju se najpogosteje kaže ravno v neracionalno razpršenem portfelju.

Komentar k podpoglavju 4.3.2

V zadnji veliki raziskavi je najmanj vprašanih vlagalo v kriptovalute (samo 9 %), med katerimi so prevladovali mladi, stari med 18 in 34 let. Večini vlagateljev, ki investira v kriptovalute, so izmerili visok nivo finančne pismenosti (SZZ, 2019, str. 15, 28 in 29). V Sloveniji so vlagatelji v splošnem bolj konzervativni in nenaklonjeni tveganju (Celcer, 2021).

Komentar k podpoglavju 4.3.2

Po Maslowi teoriji človeške motivacije bi morale biti najprej zadovoljene potrebe na nižji ravni, kar omogoča uspešno zadovoljevanje tistih potreb, ki so višje po hierarhiji. Vsa področja morajo biti uravnovežena. Če zanemarimo eno področje, zagotovo občutimo tudi poslabšanje drugih, kar najpogosteje negativno vpliva na duševno in zdravstveno stanje.

Komentar k podpoglavju 4.3.5

Vlagatelji vstopajo na trg zatem, ko vidijo lepe grafe. To se pogosto zgodi tudi ob pojavu iluzoričnih dogodkov, izpustimo pa prave trenutke. Znano je, da so takrat, ko je na trgu mogoče začutiti velik preplah, najboljše nakupne priložnosti.

Komentar k podpoglavju 4.3.6

Vlagatelj naj pred vlaganjem v katerikoli naložbeni razred poišče strokovno pomoč finančnikov, bankirjev, agentov ali pa sam poišče druge ustrezne vire, saj je končna odločitev vselej njegova.

Mnoge raziskave so pokazale, da vlagatelji ob spoznanju padca vrednosti portfelja pogosteje podležejo pritisku in nerazumno sprejemajo naložbene odločitve, kar predstavlja nihanje donosa. Negativne novice in spremljanje padca vrednosti povzročijo, da vlagatelj podleže paniki, je slabe volje ipd. V takšnem primeru dvomi o sprejetih odločitvah in razmišlja o prekinitvi investiranja. Usmerjenost k dolgoročnemu cilju naj bi vlagatelju dajala potrebno samozavest, ki bi onemogočila dodaten stres zaradi volatilnosti trga (Lovše Bambič, 2022).

Komentar k podpoglavju 4.3.8

Precejšen premislek in dilema ostaja pri sprejemanju odločitev o vlaganju. V navezavi na to naj bi sledili priporočilom zaposlenih na področju financ. Izguba zaupanja vanje je mogoča in se kaže kot posledica finančne krize iz leta 2008, povečuje pa se zaradi sedanjih razmer (visoka inflacija, zdravstvena kriza). Ostaja prepričanje, da je finančna industrija nastrojena proti nam in ne zasleduje dejanskih potreb posameznika.

Priloga 6: Anketni vprašalnik o finančni pismenosti in psihologiji investiranja kot tveganje pri vlaganju v virtualne valute v Sloveniji

Pozdravljeni,

sem Anja V. Hribernik, študentka dodiplomskega študija na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani. V diplomski nalogi raziskujem stanje finančne pismenosti in vpliv psiholoških dejavnikov na posameznika pri vlaganju v virtualne valute v Sloveniji.

Prosim vas, če lahko odgovorite na spodnja vprašanja in mi tako pomagate oblikovati diplomsko delo. Možen odgovor je samo eden, v primeru več možnih odgovorov je to navedeno pri vprašanju. Anketa je anonimna in zbrani podatki bodo uporabljeni izključno v namene diplomskega dela. Izpolnjevanje ankete vam bo vzelo približno 5 minut časa.

Že vnaprej se vam zahvaljujem za sodelovanje in vam želim prijeten dan. :)

Prosim vas, da na vsa vprašanja odgovorite tako, da obkrožite vaš odgovor.

1. Spol:

- a.) Moški.
- b.) Ženski.

2. V katero starostno skupino spadate?

- a.) Do 20 let.
- b.) 21 do 25 let.
- c.) 26 do 35 let.
- d.) 36 do 44 let.
- e.) 45 do 54 let.
- f.) 55 do 64 let.
- g.) 65 in več let.

3. Najvišje dosežena izobrazba:

- a.) Osnovnošolska.
- b.) Srednje poklicna izobrazba (triletna strokovna šola.).
- c.) Srednja tehniška in druga strokovna ter splošna izobrazba (štiriletna poklicna šola, gimnazija).
- d.) Višješolska, visokošolska ali univerzitetna izobrazba.
- e.) Magistrska izobrazba.
- f.) Doktor.

4. Regija bivanja:

- a.) pomurska
- b.) podravska
- c.) koroška
- d.) savinjska
- e.) zasavska

- f.) posavska
- g.) jugovzhodna Slovenija
- h.) gorenjska
- i.) goriška
- j.) primorsko-notranjska
- k.) obalno-kraška

5. Delavna aktivnost:

- a.) Zaposlen.
- b.) Nezaposlen.
- c.) Šolajoč.
- d.) Upokojenec.

6. Mesečni dohodek:

- a.) Do 365 EUR.
- b.) Od 366 EUR do 1.100 EUR.
- c.) Od 1.101 EUR do 1.800 EUR.
- d.) Nad 1.800 EUR.

V nadaljevanju sledijo vprašanja, ki se navezujejo na finančno znanje.

7. Koliko prihodkov za primer »težkih časov« bi morali imeti po mnenju finančnih svetovalcev?

- a.) Za 1 mesec.
- b.) Za 2 meseca.
- c.) Za 3 mesece.
- d.) Za od 4 do 6 mesecev.
- e.) Za 7 mesecev ali več.

8. Ali se izobražujete o novostih in posebnostih sodobnih finančnih instrumentov?

- a.) Nikoli.
- b.) Občasno.
- c.) Pogosto.

9. Menite, da bi morali o finančni pismenosti poučevati in ozaveščati ljudi že v času učnega procesa?

- a.) Da.
- b.) Ne.
- c.) Nisem opredeljen.

10. Obkrožite, za kar ste že slišali. Možnih je več odgovorov.

- a.) Bitcoin.
- b.) Ether.
- c.) XRP.

d.) Nič od naštetega.

11. Kako spremljate informacije o virtualnih valutah? Možnih je več odgovorov.

- a.) Ne spremljam, ker me virtualne valute ne zanimajo.
- b.) Pogovarjam se z družino.
- c.) Pogovarjam se s prijatelji ali znanci.
- d.) Občasno preberem novice v tiskanih medijih.
- e.) Občasno prebiram novice dostopne na spletu.
- f.) Redno spremljam stanje na specialističnih straneh oz. platformah.
- g.) Drugo - kaj: _____

12. Znete brati finančne grafikone virtualnih valut?

- a.) Da, v celoti.
- b.) Deloma.
- c.) Ne, ne znam.

13. Znete brati finančna poročila podjetij?

- a.) Da, v celoti.
- b.) Deloma.
- c.) Ne, ne znam.

14. Kaj menite, da je *rudarjenje* virtualnih valut?

- a.) Zbiranje virtualnih valut na enem računu.
- b.) Iskanje novih virtualnih valut.
- c.) Postopek potrjevanja transakcij virtualnih valut.

Naslednja vprašanja se navezujejo na finančno védenje in odnos do financ.

15. Imate 200.000 EUR za investiranje. Kako bi jih investirali? Znesek lahko razdelite.

Vrednosti so v EUR. Vrednosti zapisujte s celimi števili in brez ločil. Polje, ki ga ne želite izpolniti, označite s številom 0.

- a.) Gotovina in vloge: _____
- b.) Delnice: _____
- c.) Nakup nepremičnine: _____
- d.) Obveznice: _____
- e.) Plemenite kovine: _____
- f.) Vzajemni skladi: _____
- g.) Virtualne valute: _____

SKUPAJ = 200.000 EUR

16. Ali že vlagate v virtualne valute? *Uporabnik v zadnjih 2 letih.

- a.) Da.
- b.) Ne.

16.1 Če ste na 16. vprašanje odgovorili pritrdilno, odgovorite še na spodnje vprašanje.

Ali zaradi trgovanja z virtualnimi valutami zapostavljam osnovne življenjske potrebe, kot so spanje, hranjenje, gibanje?

- a.) Nikoli.
- b.) Občasno.
- c.) Pogosto.

17. Vaš prijatelj je v virtualne valute vložil 2.000 EUR in v 14 dneh zaslužil 3.000 EUR. Kaj bi naredili vi, če bi imeli zadnjih 2.000 EUR?

- a.) Čestital/-a bi mu, sam/-a pa ne bi vložil/-a v virtualno valuto.
- b.) Vložil/-a bi delno, preostanek bi pa zadržal/-a.
- c.) V virtualno valuto bi vložil/-a bi vseh 2000 EUR in čakal/-a na zaslužek.

18. Menite, da vas pogosto spremlja občutek, da zamujate nove investicijske priložnosti?

- a.) Nikoli.
- b.) Občasno.
- c.) Pogosto.

19. Kako bi se odzvali v primeru padca vrednosti portfelja virtualnih valut?

- a.) Prevzel bi me strah ali celo tesnoba in ne bi več tvegala/-a.
- b.) Postal/-a bi slabe volje in po premisleku ponovno vlagala/-a.
- c.) Razjezil/-a bi se, ker ne sprejemam izgub, in dolgo ne bi vlagala/-a.
- d.) Ne bi me prizadelo in bi samozavestno znova vložil/-a ter pričakoval/-a, da mi bo uspelo.

20. Kaj je oz. kaj bi bila vaša glavna motivacija za vlaganje v virtualne valute?

- a.) Dobiček, ki ga je ustvaril moj prijatelj.
- b.) Pričakovanje hude gospodarske krize.
- c.) Pričakovanje osebne krize (npr. izguba dela, bolezen).
- d.) Velika vlaganja vplivnežev oz. finančnih gurujev.
- e.) Izziv nove izkušnje.

21. Na čem temelji oz. na čem bi temeljila vaša končna odločitev za vlaganje v virtualne valute?

- a.) Na lastni presoji.
- b.) Na priporočilu družinskega člana.
- c.) Na priporočilu prijatelja ali znanca.
- d.) Na nasvetu zaposlenih v banki, na zavarovalnici...
- e.) Na nasvetu neodvisnega finančnega strokovnjaka.

Iskreno se vam zahvaljujem za sodelovanje in čas.